
Recull de documents històrics

PID_00267541

Elvis Mallorquí Garcia

Temps mínim de dedicació recomanat: 5 hores

Elvis Mallorquí García

Historiador i professor de Secundària. El 2007 es va doctorar en història a la Universitat de Girona amb la tesi *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII i XIV*, publicada l'any 2011. A banda de les col·leccions documentals dels monestirs de Sant Miquel de Cruïlles (2000), Sant Pere de Galligants (2013) i dels Cartellà, cavallers de Maçanet de la Selva (2015), ha publicat treballs d'història local sobre Riudellots de la Selva (2000), Sant Mateu de Montnegre (2003 i 2017), Santa Coloma de Farners (2010), Llagostera (2010 i 2014) i Lloret de Mar (2014). També ha dedicat estudis a la toponímia i al paisatge (2006), al delme al bisbat de Girona (2011 i 2017) i als camins històrics de la plana selvatana (2015 i 2016). És col·laborador habitual de la revista *Gavarres* i ha escrit molts articles de difusió històrica.

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Narcís Figueras Capdevila (2019)

Primera edició: setembre 2019
© Elvis Mallorquí García
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2019
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Introducció	7
1. Governadors, emirs i califes d'al-Àndalus (712-1031)	9
2. Cronologia dels reis francs (800-1031)	10
3. Pacte de Musa amb Tudmir (713)	11
3.1. Introducció	11
3.2. Text	13
4. Arqueologia: Bovalar (Lleida) i Tolmo de Minateda (Albacete)	15
4.1. Introducció	15
4.2. Imatges	15
5. La batalla de Covadonga (722 ca.), segons les fonts cristianes i musulmanes	20
5.1. Introducció	20
5.2. Text	20
6. La imposició del delme obligatori en el sínode de Francfort (794)	24
6.1. Introducció	24
6.2. Text	24
7. Donació del bisbe als canonges de la Seu de Girona (888)	26
7.1. Introducció	26
7.2. Text	26
8. Inventari de l'església de San Pietro di Tillida (mitjans s. x)	27
8.1. Introducció	27
8.2. Text	27
9. L'acta de consagració i dotació de l'església de Santa Coloma de Farners (951)	29
9.1. Introducció	29
9.2. Text	30
10. El terme de Montmell al Baix Penedès (974)	32
10.1. Introducció	32
10.2. Text	32

11. La divisió tripartita de la societat humana (998)	34
11.1. Introducció	34
11.2. Text	34
12. La difusió de l'art romànic (1003)	36
12.1. Introducció	36
12.2. Text	36
13. La revolta del vescomte Mir Geribert en contra de Ramon Berenguer I, comte de Barcelona (1041-1058)	38
13.1. Introducció	38
13.2. Text	38
14. Inventari dels dominis del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona (1151)	41
14.1. Introducció	41
14.2. Text	41
15. La construcció d'una casa forta a Maçanet de la Selva (1201)	43
15.1. Introducció	43
15.2. Text	43
16. La recaptació del delme i de la tasca a Vilobí d'Onyar (1297)	45
16.1. Introducció	45
16.2. Text	46
17. Una capbreuació d'un pagès al senyor del castell de Vilobí d'Onyar (1338)	48
17.1. Introducció	48
17.2. Text	48
18. El repartiment del delme a Vilobí d'Onyar (1362-1371)	51
18.1. Introducció	51
18.2. Text	52
19. Sermó de Sant Vicent Ferrer (inici del segle XV)	54
19.1. Introducció	54
19.2. Text	54
20. La recaptació del delme a la Vall d'Aro (1430-1431)	56
20.1. Introducció	56
20.2. Text	57
21. Capítol sobre el delme a la sentència arbitral de Guadalupe (1486)	59

21.1. Introducció	59
21.2. Text	59
Bibliografia	61

Introducció

El present recull de documents d'història de l'edat mitjana és un suport per a l'assignatura de Món medieval del Grau d'Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya.

Té l'objectiu principal de proporcionar als estudiants una sèrie de documents il·lustratius de diferents aspectes del món medieval, per tal que coneguin de primera mà les fonts en què es basa el treball dels historiadors.

Per a cada document seleccionat, hi ha una breu introducció que contextualitza cadascun dels textos en la seva època i el seu territori. A continuació, hi ha el text del document, traduït a la llengua catalana o castellana. Després, hi ha les referències arxivístiques i la publicació de la qual s'ha extret el document, per tal que els estudiants puguin accedir-hi de manera autònoma i, a partir d'aquest document, puguin accedir a d'altres. Finalment, hi ha algunes referències bibliogràfiques bàsiques d'autors que han utilitzat el document per il·lustrar algun aspecte de la societat medieval i de la seva visió.

Els dos primers documents són, d'una banda, la llista dels governants d'al-Àndalus, des de la conquesta musulmana fins a la fi del califat, i, de l'altra, la llista dels reis francs que, entre els segles IX i XII, eren utilitzats per a datar els documents elaborats als comtats que avui formen Catalunya.

Diversos textos són versions de textos llatins o procedeixen d'originals en llengua catalana de l'època. Oferim una versió instrumental amb algunes notes explicatives quan ho considerem imprescindible. No sempre es pot tenir constància del significat exacte de vocables o conceptes d'ús corrent en aquell moment. No obstant això, el context i la informació introductòria de cada text – a més de la bibliografia complementària que aportem en cada cas – permeten aproximar-se a cadascun d'ells de manera prou comprensiva.

1. Governadors, emirs i califes d'al-Àndalus (712-1031)

Governadors		
<p>Musa ibn Nusair al-Lakhmi (712 – setembre 714) Abd al-Aziz ibn Musa (setembre 714 – març 716) Ayyub ibn Habib al-Lakhmi (març – agost 716) al-Hurr ibn Abd al-Rahman al-Thaqafi (agost 716 – març 719) al-Samh ibn Malik al-Khawlani (març 719 – juny 721) Abd al-Rahman ibn Abd Allah al-Ghafiqi (juliol 721) Anbasa ibn Suhaym al-Kalbi (agost 721 – gener 726) Udhra ibn Abd Allah al-Fihri (gener – març 726) Yahya ibn Salama al-Kalbi (març 726 – juny 728) Hudhaifa ibn al-Ahwas al-Ashja'i (juny – desembre 728) Uthman ibn Abi Nisa al-Khathami (desembre 728 – abril 729) al-Haytham ibn Ubayd al-Kinani (abril 729 – febrer 730) Muhammad ibn Abd Allah al-Ashja'i (febrer – març 730)</p>	<p>Abd al-Rahman ibn Abd Allah al-Ghafiqi (març 730 – octubre 732) Abd al-Malik ibn Katan al-Fihri (desembre 732 – novembre 734) Uqba ibn al-Hajjaj al-Saluli (novembre 734 – desembre 740) Abd al-Malik ibn Katan al-Fihri (desembre 740 – març 742) Balj ibn Bishr al-Qushayri (març – agost 742) Thalaba ibn Salama al-Amili (agost 742 – maig 743) Abu al-Khattar al-Husam ibn Darar al-Kalbi (maig 743 – agost 745) Thuwaba ibn Salama al-Judhami (agost 745 – octubre 746) Abd al-Rahman ibn Qatir al-Lakhmi (octubre 746 – gener 747) Yusuf ibn Abd al-Rahman al-Fihri (gener 747 – maig 756)</p>	
Emirat independent		
<p>Abd ar-Rahman I (maig 756 – 788) Hixam I (788-796) Al-Hakam I (796-822) Abd ar-Rahman II (822-852)</p>	<p>Muhammad I (852-886) Al-Múndhir (886-888) Abd-Al-lah ibn Muhammad (888-912) Abd ar-Rahman III (912-929)</p>	
Califat		
<p>Abd ar-Rahman III (929-961) Al-Hakam II (961-976) Hixam II (976-1009)</p>	<p>Muhammad II al-Mahdí (1009) Sulayman al-Mustaín (1009-1010) Hixam II (1010-1013) Sulayman al-Mustaín (1013-1016) Alí ibn Hammud an-Nássir (1016-1018) Al-Qassim ibn Hammud al-Mamun (1018) Abd ar-Rahman IV (1018)</p>	<p>Al-Qassim ibn Hammud (1018-1021) Yahya I ibn Alí (1021-1023) Al-Qassim ibn Hammud (1023) Abd ar-Rahman V (1023-1024) Muhammad III al-Mustakfí (1024-1025) Yahya I ibn Alí (1025-1027) Hixam III (1027-1031)</p>

2. Cronologia dels reis francs (800-1031)

Dinastia carolíngia

Carlemany (25 gener 800 – 28 gener 814)
Lluís I el Piadós (28 gener 814 – 20 juny 840)
Carles II el Calb (20 juny 840 – 6 octubre 877)
Lluís II el Tartamut (6 octubre 877 – 8/10 abril 879)
Carloman II (8/10 abril 879 – 6 desembre 884)
Carles III el Gros (6 desembre 884 – 13 gener 888)
Odó (novembre 887 – 3 gener 898)
Carles IV el Simple (3 gener 898 – 7 octubre 929)
Radulf (13 setembre 923 – 15 gener 936)
Lluís IV d'Ultramar (19 juny 936 – 10 setembre 954)
Lotari (10 setembre 954 – 2 març 986)
Lluís V el Neguitós (2 març 986 – 21 maig 987)

Dinastia capeta

Hug I el Gran (3 juliol 987 – 24 octubre 996)
Robert II (24 octubre 996 – 20 juliol 1031)
Enric I (20 juliol 1031 – 4 agost 1060)
Felip I (28 agost 1060 – 29 juliol 1108)
Lluís VI el Gros (29 juliol 1108 – 1 agost 1137)
Lluís VII el Jove (1 agost 1137 – 18 setembre 1180)
Felip II August (18 setembre 1180 – 14 juliol 1223)

Web recomanada

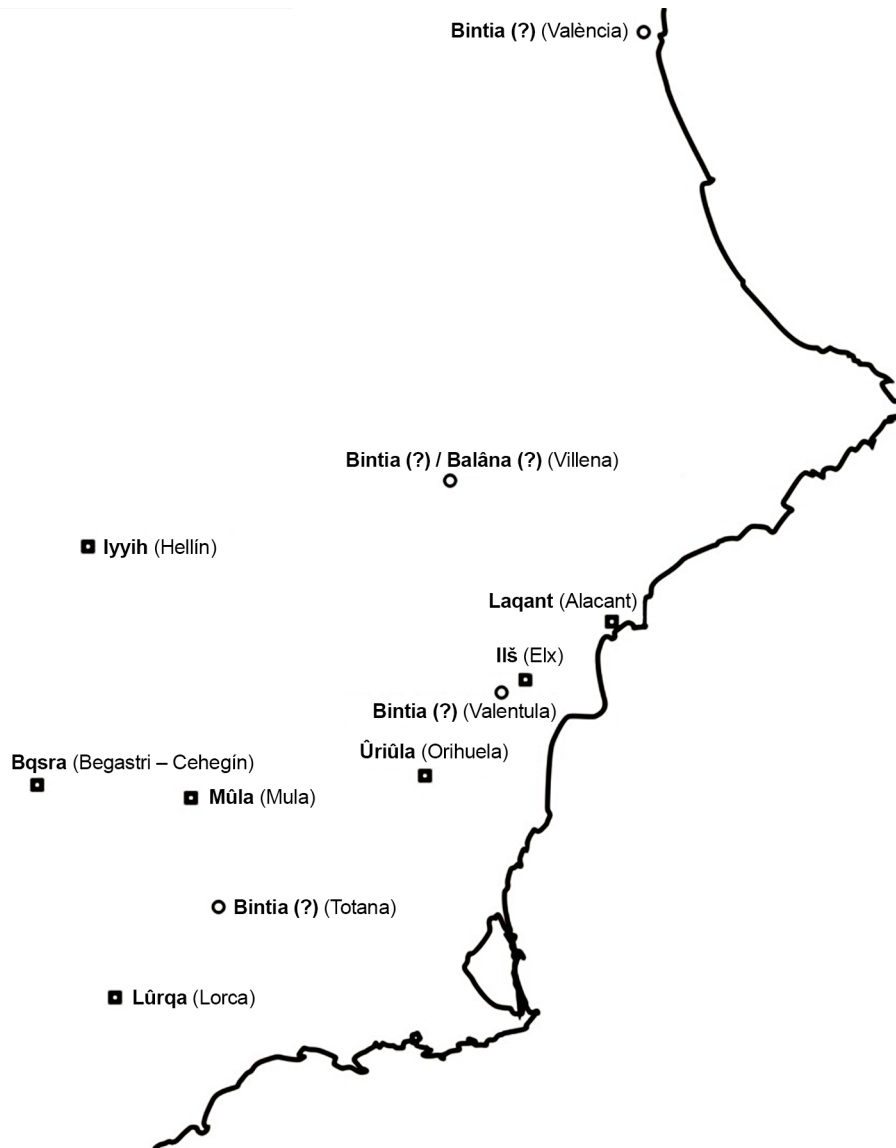
Per a l'equivalència dels anys de regnat dels reis francs anteriors amb els anys del nostre calendari, es pot consultar la cronologia precisa elaborada pel grup de recerca *Contrataedium* (UB), cf. www.ub.edu/contrataedium/recursos/eines/cronologies/cronologies.htm

3. Pacte de Musa amb Tudmir (713)

3.1. Introducció

Com es va produir la conquesta musulmana d'Hispania? Un dels documents més citats pels historiadors que l'han estudiada és el pacte de Musa i Tudmir –o Teodomir– de l'any 713. Segons aquest document, el noble visigot capitula davant el cabdill musulmà i accepta el tracte que aquest li proposa: pagar uns impostos fixos per persona i d'altres en espècie i prometre ser fidel a Musa i no ajudar els seus enemics, a canvi de poder continuar governant un extens territori del sud-est de la península Ibèrica, conservant la propietat sobre els seus béns i mantenint la llibertat política i religiosa sota el govern dels musulmans.

Figura 1. Ciutats integrades en el pacte de Tudmir (713)

Font: M. Sanchis Guarnier; M. Taradell (1988). *Història del País Valencià. Volum 1. Prehistòria i Antiguitat – Època musulmana* (pàg. 229-237). Barcelona: Edicions 62.

A banda del seu contingut, el document és un exemple magnífic de com s'han conservat les informacions d'uns segles molt reculats i han arribat a les diverses generacions d'historiadors. El document original no s'ha conservat, però se'n coneixen diverses versions. La primera que va ser coneguda és la d'Ahmad ar-Râzî [A], si bé de manera indirecta a partir d'una traducció portuguesa del segle XIII i d'una versió, resumida, en castellà dins la Crònica de 1344. La primera versió del pacte de Tudmir coneguda per la historiografia moderna europea és la d'ad-Dabbî [C], que és de final del segle XII. La segona és la d'al-Himyarî [D], inclosa en la seva darrera versió del llibre de 1461. La tercera versió coneguda pels historiadors és més antiga: correspon a al-Udrî [B], del segle XI. La darrera versió que ha arribat a mans dels historiadors és la d'al-Garnatî [E], mort a Granada el 1359, gràcies a l'estudi d'E. Molina.

3.2. Text

[C]

«En el nom de Déu, misericordiós i clement.

Esriptura de 'Abd al-'Aziz, fill de Musa, fill de Nusayr, a favor de Tudmir, fill de Gabdus, segons la qual aquest s'acull a la garantia de Déu i al patronat del seu Profeta, que Déu beneeixi i salvi, que ni ell ni els seus companys no seran senyorejats per altri;

- que no seran destituïts ni separats de llur govern;
- que hom no els matarà ni els captivarà, ni els separarà els uns dels altres ni de llurs fills ni de llurs mullers;
- que no seran violentats en llur religió, ni cremades ni robades llurs esglésies;
- que no serà desposseït el seu senyoriu mentre es mantingui lleial i sincer i compleixi les estipulacions;
- que la seva capitulació ateny set ciutats: *Awriwala* [Oriola], *B.l.nt.l.* [Villena, Valentula, València?], *Liqant* [Alacant], *Mula* [Mula], *B.q.s.r.* [Begastri], *.yy.* [Hèllín] i *Lurqa* [Lorca],
- que no acollirà cap desertor ni enemic nostre, ni intimidarà els nostres protegits, ni ens ocultarà les notícies que sàpiga dels nostres enemics;
- que ell i els seus pagaran cada any un dinar per home i quatre almuds de blat i quatre d'ordi i quatre càntirs d'arrop, quatre de vinagre, dos de mel i dos d'oli; els serfs només en pagaran la meitat.

Signaren com a testimonis Utsman ibn Abú 'Abda, Habib ibn Abi 'Ubaida, Idriss ibn Maisara i Abul Qàsım al Mazali.

Fou escrit a quatre de *radjab* de l'any 94 de l'Hègira [5 d'abril del 713].»

Procedència

[A] 955 ca. Ahmad Ar-Râzî, *Ahbâr mulûk al-Andalus*. Obra perduda, traduïda al portuguès el segle XIII, recollida en la Crònica de 1344. Edició: E. Molina; E. Pezzi (1975-1976). «Últimas aportaciones al estudio de la cora de Tudmir (Murcia)». *Cuadernos de la Historia del Islam* (vol. VII, pàg. 83-104). Versió del segle XVII: Gabriel Rodríguez De Escabías. *Crònica del Moro Rasis*.

[B] 1085 ca. Al-'Udri. *Tarsi al-ajbar wa-tanwi al-atar wa l-bustan fi gara'ib al-buldan*. al-Ahwani (ed.) (1965). Pàg. 4-5. Madrid.

[C] 1203 ca. Al-Dabbi. *Bugyat al-multanis*. Edició: F. Codera; J. Ribera (1895). *Biblioteca Àrabe-Hispana* (vol. III, pàg. 259) Madrid. Traducció catalana: M. Sanchis Guarner; M. Taradell (1988). *Història del País Valencià. Volum 1. Prehistòria i Antiguitat – Època musulmana* (pàg. 232). Barcelona: Edicions 62.

[D] Segles XIII-XIV. Al-Himyari. *Kitab al-Rawf al-Mi'tar fi jabar al-aqtar*. Edició: I. 'Abbas, Beirut. (1975). Pàg. 131-132.

[E] 1359 ca. Abu L-Qasim Muhmmad al-Garnati. *Kitab raf' al-husub al-mastura fi mahasin al-Maqsura*. Edició: A. Carmona (1992). «Una cuarta versió de la capitulació de Tudmir», *Sharq al-Andalus [Alacant]* (núm. 9, pàg. 11-19).

Referències bibliogràfiques

E. Manzano Moreno (2006). *Conquistadores, emires y califas. Los omeyas y la formación de al-Andalus* (pàg. 42-44). Barcelona: Crítica.

M. Sanchis Guarner; M. Taradell (1988). *Història del País Valencià. Volum 1. Prehistòria i Antiguitat – Època musulmana* (pàg. 229-237). Barcelona: Edicions 62.

P. Chalmeta (1994). *Historia de España. Vol. 3. Al-Andalus: musulmanes y cristianos (siglos VIII-XIII)* (pàg. 20-29). Barcelona: Editorial Planeta.

4. Arqueologia: Bovalar (Lleida) i Tolmo de Minateda (Albacete)

4.1. Introducció

L'arqueologia del segle VIII a la península Ibèrica confirma les dues formes en què es va produir l'ocupació musulmana que l'escassa documentació escrita deixa entreveure: d'una banda, la conquesta militar per la força i, de l'altra, la capitulació per mitjà de pactes.

El jaciment del Bovalar, a Serós (Lleida), correspondria a la primera situació. Es tracta d'un assentament rural presidit per una basílica paleocristiana de tres naus i baptisteri, amb una necròpolis al voltant. El poblat va ser destruït violentament amb un incendi, cosa que ha permès que es trobessin *in situ* llavors de blat, raïm i olivera, ossos d'animals, molts atuells d'ús quotidià –ceràmiques, sivelles dels cinturons, arnesos de les cavalleries i tortells de gra de lli, àmfores–, moltes eines del camp de ferro i també diverses monedes d'or corresponents als darrers reis visigòtics: Ègica, Vititza i, de manera més sorprenent, Àkhila, oponent del darrer rei visigot Roderic durant els anys 710-713. No hi ha dades concretes que permetin relacionar la destrucció del lloc amb la conquesta musulmana, però el brusc final de l'assentament del Bovalar coincideix cronològicament amb aquesta ocupació.

Per contra, el jaciment de Tolmo de Minateda, prop d'Hellín (Albacete), va tenir una sort ben diferent: gràcies a la seva situació estratègica en el nus de comunicacions que permetia passar de València a Andalusia i Castella, es va desenvolupar notablement al segle VII i s'hi va establir la seu del bisbat d'Ello. El nucli tenia una basílica de tres naus amb un baptisteri i, pels volts del 711, estava sota el control d'un aristòcrata visigot anomenat Teodomir, o Tudmir. Segons la capitulació que va signar amb 'Abd al-'Aziz, fill de Musa, el noble va conservar les seves propietats, dominis i ciutats a canvi d'un tribut. Una d'aquestes ciutats era Madinat Iyyih (Ello), nom que podria haver originat l'actual Minateda. L'arqueologia permet confirmar la continuïtat del jaciment entre abans i després de la conquesta perquè no hi ha cap rastre de destrucció, sinó la lenta aparició de noves formes ceràmiques, d'algunes monedes àrabs de coure o de tombes que seguien el ritu musulmà.

4.2. Imatges

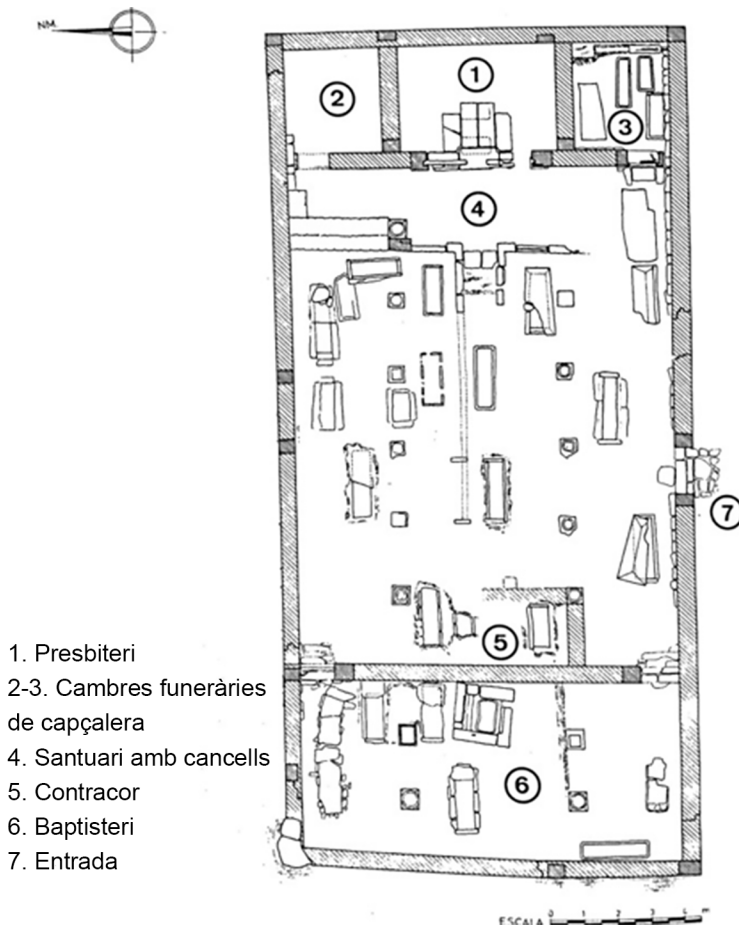
[A] El Bovalar (Serós, Lleida)

Figura 2. Jaciment del Bolavar

Font: P. de Palol (1989). *El Bolavar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Lleida: Diputació de Lleida.

Figura 3. Planta general de la basílica

1. Presbiteri
- 2-3. Cambres funeràries de capçalera
4. Santuari amb cancells
5. Contracor
6. Baptisteri
7. Entrada

Font: P. de Palol (1989). *El Bolavar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Lleida: Diputació de Lleida.

Figura 4. Objectes que es van trobar al poblat

Dues plaques de cinturó d'esquema de lira, en ús en el moment de la destrucció del poblat, i, a dalt, extrem d'una fibula d'arc de bronze platejat de tipus visigòtic o franc, del penúltim moment de l'hàbitat.
 Font: P. de Palol (1989). *El Bovalar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Lleida: Diputació de Lleida.

Figura 5. Baldaquí del baptisteri reconstruït a Lleida per l'Institut d'Estudis Ilerdencs

Font: P. de Palol (1989). *El Bovalar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Lleida: Diputació de Lleida.

Figura 6. Anvers (esquerra) i revers (dreta) d'un trient d'Àkhila de la seca de Cesaraugusta

Font: P. de Palol (1989). *El Bovalar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Lleida: Diputació de Lleida.

[B] Tolmo de Minateda (Hellín, Albacete)

Figura 7. Tomba islàmica de la necròpolis nord

Font: L. Abad; S. Gutiérrez; R. Sanz (1988). *El Tolmo de Minateda. Una historia de tres mil quinientos años*. Toledo: Conselleria d'Educació i Cultura de la Junta de Comunitats de Castella-La Manxa.

Figura 8. Materials ceràmics d'època islàmica

Font: L. Abad; S. Gutiérrez; R. Sanz (1988). *El Tolmo de Minateda. Una historia de tres mil quinientos años*. Toledo: Conselleria d'Educació i Cultura de la Junta de Comunitats de Castella-La Manxa.

Referències bibliogràfiques

E. Manzano Moreno (2006). *Conquistadores, emires y califas. Los omeyas y la formación de al-Andalus* (pàg. 42-44). Barcelona: Crítica.

L. Abad; S. Gutiérrez; R. Sanz (1988). *El Tolmo de Minateda. Una historia de tres mil quinientos años*. Toledo: Conselleria d'Educació i Cultura de la Junta de Comunitats de Castella-La Manxa.

P. de Palol (1989). *El Bovalar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Lleida: Diputació de Lleida.

5. La batalla de Covadonga (722 ca.), segons les fonts cristianes i musulmanes

5.1. Introducció

Per la banda cristiana, es conserven diverses versions de la batalla de Covadonga. Totes procedeixen de les cròniques creades entorn de la monarquia asturiana i, sobretot, del rei Alfons III (852-910). Un tret comú de tots aquests textos és la finalitat de demostrar la continuïtat entre el regne visigòtic i el regne d'Astúries.

La crònica més antiga és la *Crònica Albeldense*, acabada vers el 881-883 [A]. L'autoria de la *Crònica de Alfonso III* se sol atribuir al mateix monarca asturià, però en realitat n'existeixen dues versions: la *Rotense*, conservada en un manuscrit de la catedral de Roda d'Isàbena [B], i la *Sebastianense*, que hauria estat corregida i millorada abans de ser enviada a Sebastià, nebot del rei Alfons III i bisbe de Salamanca o d'Orense [C].

Ahmed ibn Mohamed al-Maqqari (1578-1632) és conegut, sobretot, per una compilació sobre la història i la literatura dels musulmans d'al-Àndalus, que servia com a introducció a la biografia de l'historiador i visir de Damasc Lisan ad-Din ibn al-Hatib [D]. Es tracta d'un compendi de gran valor històric i historiogràfic perquè ordena cronològicament els coneixements sobre al-Àndalus aportats per molts autors andalusins i musulmans anteriors, dels quals s'han perdut totes o bona part de les seves obres.

Per això, és un testimoni que ofereix una versió de la «batalla» de Covadonga ben diferent de les que han estat recollides en les cròniques cristianes nascudes en l'òrbita dels reis asturleonesos.

5.2. Text

[B]

«Un cert Oppas, bisbe de la seu de Toledo, fill del rei Vitiza, per culpa del seu frau els gots van ser destruïts, va dirigir-se cap a Astúries amb Alkaman i el seu exèrcit. Aquest, que havia rebut el consell de la seva consort, s'hi va dirigir amb la força després d'haver capturat Còrdova per si Pelai no volgués acceptar el tracte [ofert] pel bisbe. Per això [Alkama] va entrar a Astúries amb tot un exèrcit de 187.000 homes armats.

Pelai era amb els seus companys al mont Auseva. L'exèrcit [d'*Alkama*] va arribar fins a ell i, davant les portes de la cova, va alçar innumerables tendes. L'esmentat bisbe Oppas va pujar a un túmul situat davant de la cova del senyor Pelai i així se li va adreçar:

—Pelai, Pelai, on ets?

Aquest, des de la finestra, va respondre:

—Soc aquí.

El bisbe va dir aleshores:

—Jutjo, germà i fill, que no se t'amaga com fa poc tota Hispània es trobava unida sota el govern dels gots i brillava més que els altres països per la seva doctrina i ciència. I que, tal com acabo de dir, tot l'exèrcit reunit dels gots no va poder aturar l'empemta dels ismailites. Quant més et podràs defensar des del cim d'aquesta muntanya? A mi em sembla ben difícil. Escolta el meu consell i revoca l'ànim d'aquesta [*teva*] voluntat: retorna al teu acord, gaudiràs de molts béns i disfrutaràs de l'amistat dels caldeus.

Pelai va respondre aleshores:

—No has llegit a les Sagrades Escriptures que l'església del Senyor arribarà a ser com el gra de la mostassa i des de llavors creixerà de nou per la misericòrdia del Déu?

El bisbe va conestar:

—Veritablement, així està escrit.

Pelai va dir:

—[...] Tenim per advocat a prop del Pare a Nostre Senyor Jesucrist que pot deslliurar-nos d'aquests pocs pagans. [...]

Aleshores, l'esmentat Alkama va manar començar el combat i els soldats van prendre les armes. Van aixecar-se els fonèvols, es van preparar les fones, van brillar les espases, es van encrespar les llançes i, sense aturador, es van llançar sagetes. Però, a la vegada, es van mostrar les magnificències del Senyor: les pedres que sortien dels fonèvols i arribaven a la casa de la Verge Santa Maria, que era dins la cova, es giraven en contra dels que les disparaven i mataven els caldeus. I com a Déu no li fan falta les llances, sinó que dona la palma de la victòria a qui vol, els caldeus van emprendre la fugida de la cova i van dividir-se en dos grups. El bisbe Oppas anava amb un d'ells i Alkama va ser ferit. [...]

[D]

Ja hem afirmat, seguint l'autoritat de diversos historiadors, que el primer cristià que, després de la conquesta d'al-Àndalus pels àrabs, va reunir els pagesos entorn seu i va mostrar símptomes de resistència era un bàrbar anomenat Belay [Pelai], sorgit en el poble d'Ashturish [Astúries] a Galícia, qui, durant l'administració d'al-Horr Ibn 'Abdi-r-rahman Ath-Thakefi, el segon governador d'al-Àndalus, enviat des de Còrdova, va ser retingut com un hostatge per a la seguretat dels seus pagesos i va ser reenviat a les seves muntanyes natives. Aquest fet va tenir lloc sis anys després de la conquesta d'al-Àndalus, és a dir, en l'any 98 de la Hègira. Els cristians [d'aquestes parts], que havien pres les armes amb ell contra el lloctinent d'al-Horr, el van expulsar del país i se'n van fer amos.

L'historiador 'Isa Ibn Ahmed Ar-razi ho explica de manera diferent. Diu: «En temps d'Anbasah Ibn Sohaym al-Qalbi [governador d'al-Andalus], es va aixecar a les terres de Galícia un bàrbar salvatge anomenat *Belay* [Pelai], que era dels primers entre els cristians a mostrar signes de resistència. Aquest home va començar a aliar-se amb els francs per mantenir els musulmans fora dels districtes que encara romanien en les seves mans, una cosa per la qual mai havien mostrat cap inclinació. Els musulmans, en aquest temps, eren amos de gairebé tot al-Andalus i havien expulsat els cristians des d'aquells districtes que havien ocupat antigament. Van empènyer les seves conquestes fins a *Ariúnah* [Narbona], que van prendre, i també van reduït la ciutat de *Banbilúnah* [Pamplona] a Galícia, de manera que no quedava res per als cristians a excepció d'una cadena de muntanyes, cap a la qual van dirigir-se. Aquí un príncep, anomenat *Belay* [Pelai], també va prendre refugi amb tres-cents seguidors, als quals els musulmans no van cessar de perseguir i atacar, fins que la major part d'ells va morir de fam i Pelai va romandre només amb trenta homes i deu dones, l'únic aliment dels quals era la mel que obtenien de les esclertes de la roca. D'aquesta manera van resistir, fins que es va informar els musulmans de la seva situació, els quals els van menysprear i van dir: "Què són trenta bàrbars? Només els podem destruir i desempallegar-nos-en". [...]

Aquest Pelai va morir l'any 133 [inici d'agost del 750], després d'un regne de dinou anys. I va ser succeït pel seu fill *Fáfilah* [Fàvila], que va regnar dos anys. [...]

Procedència

[A] 881 ca. *Chronicon Albeldense*. Original: *Codex Conciliorum Albeldensis seu Vigilanus*, recopilat pel monjo Vigila fins l'any 976, al monestir de Sant Martí d'Albelda (la Rioja): Madrid: Biblioteca Nacional (ms. 712, f. 467-470 i ms. 431, f. 172v-174r. Còpia de 951 ca.): Madrid, Real Academia de la Historia,

Colección Salazar y Castro (O-16, f. 606r-612r, i O-15, f. 57r-61r). Edició: D. W. Lomax (1976). «Una crónica inédita de Silos». A: *Homenaje a Pérez de Úrbel*, Silos (vol. 1, pàg. 323-337).

[B] *Finals del segle x. Crónica de Alfonso III*. Còpia: Madrid, Real Academia de la Historia, Códice de Roda (f. 178r-185r). Edició: J. Gil Fernández (1985). *Crónicas asturianas* (pàg. 114-149). Oviedo: Universidad de Oviedo.

[C] *Finals del segle x. Crónica de Alfonso III*. Edició: *Chronica ad Sebastianum*. Edició: J. Gil Fernández (1985). *Crónicas asturianas* (pàg. 151-188). Oviedo: Universidad de Oviedo.

[D] 1632 ca. *AL-MAQQARI, Nafh at-tib min quars al-Andals ar-ratib wa dikri wa-ziriha Lisan ad-Din ibn al-Hatib*. Edició: P. de Gayangos (2002). *Ahmed ibn Mohammed Al-Makkari, The History of the Mohammedan Dynasties in Spain* (vol. 2, pàg. 260-261). Londres: Routledge.

Referències bibliogràfiques

Al-Maqqari (2002). *The History of the Mohammedan Dynasties in Spain*. P. de Gayangos; M. Brett (ed.) (vol. 2, pàg. 34-35 i 407). Londres: Routledge.

E. Manzano Moreno (2010). *Historia de España. Volum 2. Los reinos medievales* (pàg. 109-111). Barcelona: Crítica – Madrid: Marcial Pons.

J. Valdeón (2002). «El reino astur-leonés». A: J. Carrasco; J. M. Salrach; J. Valdeón; M. J. Viguera. *Historia de las Españas medievales* (pàg. 65-78). Barcelona: Crítica.

6. La imposició del delme obligatori en el sínode de Francfort (794)

6.1. Introducció

Quan l'any 800 el rei franc Carlemany es va coronar emperador d'Occident es va fusionar la tradició germànica, que considerava el poder com un bé patrimonial i privat que podia ser repartit en el si de l'aristocràcia, i la tradició romana, que defensava la indivisibilitat del poder imperial. En el si de l'imperi carolingi, la noblesa donava suport als monarques en la guerra, el govern, l'ordre públic, la justícia i l'explotació dels recursos a canvi del jurament de fidelitat.

Els capitulars són les eines bàsiques a partir dels quals els reis carolingis governaven el seu imperi. Eren les instruccions dirigides als seus comtes i als altres agents públics que regien tots els racons de l'imperi. Per mitjà dels sínodes amb els bisbes, els reis també podien dictar instruccions, aquestes dirigides directament als eclesiàstics en qui també es recolzaven.

És a partir d'aquests tipus documentals que es té constància de la introducció del delme com una contribució obligatòria a partir del capitular d'Herstal del 779, tot i que ja hauria estat imposada abans als territoris conquerits als saxons. Les grans fams dels anys 779 i, sobretot, dels anys 792-793 van originar la necessitat de trobar nous recursos per a fer-hi front. Per això, en el sínode de Francfort de l'any 794 es va dictar l'obligatorietat de pagar el delme a l'església local. Des d'uns anys abans, el prevere de cada església rural, col·locat sota l'obediència del bisbe, era un censor religiós, un model per als seus parroquians i, és clar, un agent encarregat de supervisar la recol·lecció del delme. Per això, n'obtenia sempre una part.

6.2. Text

«Reunits els bisbes i els sacerdots, amb el favor de Déu, per l'autoritat apostòlica i pel manament del molt piadós senyor nostre, el rei Carles, l'any xxvi de l'inici del seu regnat sobre els Francs, Itàlia, Aquitània i Provença, en un concili sinodal, entre els quals vam arribar a aquest sant acord.

1. On, en el primer dels capítols, s'exhorta a tots els que, d'acord amb els santíssims pares [*de l'Església*], contradiguin responant tots amb una sola veu i estableixin que cal erradicar de la santa església aquella heretgia impia i do-

lenta del bisbe Elipand, de la seu de Toledo, i de Feliu, [*de la seu*] d'Urgell, i dels seus sequaços que defensen, amb mala intenció, l'adopció del Fill per part de Déu. [...]

25. Que donin generalment dècimes, nones i censos tots aquells que ho deuen pels seus beneficis i per les coses eclesiàstiques, tal com estableixen els anteriors capitulars dels reis. Que cada home confereixi a l'església la desena part [*delme*] legítima de la seva propietat. Manem això per l'experiència que hem patit, fa un any, en què la veritable fam va irrompre, les collites van ser devorades pels dimonis i arreu s'escoltaven veus de desgràcia.

26. Que les cases de les esglésies i els seus teulats siguin reparats i restaurats pels que n'obtenen beneficis. I on sigui observat per homes veraços que hi ha llenya, pedres o teules a l'interior dels edificis de les esglésies, i ara siguin a casa seva, que tot sigui restaurat i retornat a l'església allà d'on haguessin estat tretes.»

Procedència

794, juny. Edició: A. Boretius (1883). *Monumenta Germaniae Historica. Capitularia regum francorum* (vol. 1, núm. 28, pàg. 76). Hannover: Impensis Bibliopolii Hahniana.

Referències bibliogràfiques

G. Constable (1960). «Nona et decima: an aspect of Carolingian Economy», *Speculum* [Chicago] (vol. 35, núm. 2, pàg. 224-250).

J. M. Salrach (2002). *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident Medieval* (pàg. 83-87). Vic: Eumo Editorial.

J. P. Devroey (2010). «Dîme et économie des campagnes à l'époque carolingienne». A: R. Viader (ed.). *La dîme dans l'Europe médiévale et moderne* (pàg. 37-62). Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.

J. P. Devroey (2012). «L'introduction de la dîme obligatoire en Occident. Entre espaces ecclésiastiques et territoires seigneuriaux à l'époque carolingienne». A: M. Lauwers (ed.). *La dîme, l'Église et la société féodale* (pàg. 87-106). Turnhout: Brepols.

S. Wood (2006). *The Proprietary Church in the Medieval West* (pàg. 460-461). Oxford: Oxford University Press.

7. Donació del bisbe als canonges de la Seu de Girona (888)

7.1. Introducció

Encara que el delme obligatori va ser introduït per Carlemany a les terres centrals del seu imperi a la fi del segle VIII, als comtats catalans no se'n tenen notícies anteriors al darrer quart del segle IX. En la primera relativa al bisbat de Girona, es posa en evidència com el bisbe utilitza els delmes de catorze basíliques, algunes d'elles estretament vinculades amb viles de tradició romana, per a assegurar el manteniment de la recentment constituïda canònica de la seu de Girona segons la regla aquisgranesa.

7.2. Text

«En honor de Déu omnipotent i Jesucrist salvador nostre. Teuter, humil servent de Santa Mare de Déu, Maria, concedim en honor de Santa Maria, Mare de Déu, i Sant Feliu, màrtir de Crist, les basíliques que es troben al [comtat de] Girona. Les seves advocacions són, Sant Vicenç, Cartellà, Sant Gregori, Sant Andreu, Sant Joan d'Estanyol, Salitja, basílica de Riudellots, delmes de Fornell i Fornellet, basílica de Sant Martí prop de Perles [Cassà de la Selva], basílica de Sant Cristòfor de Llambilles, basílica de Sant Cugat de Salt, basílica de Sant Pere de Montfullà i Sant Menna, basílica de la vila Blareix. Totes aquestes esglésies, amb els seus delmes i amb les oblacions que allí es recapten, [les concedim] perquè, segons és establert al sant concili de Nicea i en molts altres concilis, totes les basíliques i els delmes són en potestat del bisbe. [...] Per tal que els servents de Déu que allí el serveixen quotidianament tinguin potestat per a les seves despeses i resin per a l'estat de l'Església i per a tot el poble cristià. [...]

Feta la donació el vuitè [dia] de les calendes de desembre, any quart del regnat de Carles [el Gros], emperador. [...]

Procedència

888, novembre, 24: Original perdut. Còpia del 1225: Arxiu Capitular de Girona, pergamí núm. 6. Edició: R. Martí (1997). *Col·lecció diplomàtica de la seu de Girona (817-1100)* (núm 17). Barcelona: Fundació Noguera.

Referències bibliogràfiques

E. Mallorquí (2011). *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII-XIV* (pàg. 71-79). Barcelona: Fundació Noguera.

X. Puigvert (1992). «La introducció del delme a la Marca Hispànica». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Barcelona] (núm. 13, pàg. 117-125).

8. Inventari de l'església de San Pietro di Tillida (mitjans s. X)

8.1. Introducció

En el conjunt d'Europa occidental, la documentació de les rendes obtingudes pel delme eclesiàstic als segles IX i X és ben escassa. Per això, és del tot excepcional el document de la seu de Verona que, a banda d'alguns dominis senyori-als, recull tot el que obtenia de la parròquia –o *plebe*– de San Pietro di Tillida a mitjan segle X: uns 750 modis –o muigs– de gra, 80 àmfores de vi, 350 animals entre anyells i porcells i 300 mesures de lli. A banda de la quantitat, el que destaca de la descripció és que s'enumera el que procedia de dotze nuclis de població rural, els *vici*, que constituïen el terme de la parròquia de Tillida, a l'interior de la qual hi havia dues esglésies més que en depenien. També destaca la part destinada a l'arxiprevere, és a dir, a la seu de Verona, perquè s'hi distingeixen els diversos productes agraris: forment, sègol, faves, mill, panís i melca.

8.2. Text

«De la parròquia [*plebe*] de Sant Pere, que és anomenada Tillida.

Primer, dels béns eclesiàstics [*hi ha*] un còdex, en el qual hi ha missal, leccionari, antifonari de dia i un altre missal i antifonari de nit, col·lectani, una part des de l'Advent del Senyor fins a Sant Esteve; hi ha en altres quaderns les homilies de Sant Agustí i deu homilies de Sant Cesari; tres calzes, dues pàgines d'estany, creus d'argent, cinc penjolls, tres pal·lis de seda, tres *facitercolas* de seda, catorze capes, un *turibulum*, dotze vinyes de camp cultivat, seixanta camps aratoris i trenta prats.

Hi ha una església a *Castolisine* que pertany a l'esmentada parròquia [*plebem*], que té vuit vinyes de camp i igual [*nombre*] de camps aratoris. I una altra església al vilar [*vicus*] que és anomenat Cannarara, que també hi pertany; hi ha dotze *colonicas* [*explotacions assignades a colons*] i *pliciticarii*, que hi donen unes rendes.

Són vilars [*vicos*] que han de donar el delme a aquella parròquia [*plebem*]. Primer el vilar [*vicum*] que és anomenat Tillida, que pot, cada any, donar com a delme 50 modis de [*gra*] major, 60 modis de [*gra*] menut, 60 [*animals*] entre anyells i porcells.

Hi ha un altre vilar [vico], que és anomenat Arzila, que pot donar anualment 70 modis entre [gra] major i menor i 40 anyells i porcells.

Sablona pot arribar a donar 40 modis de tot gra i 20 anyells i porcells.

Corregias pot donar 50 modis i 15 anyells i porcells.

Castilona pot donar 50 modis de gra i 20 anyells i porcells.

Budonica pot donar 100 modis de gra i 40 anyells i porcells.

Cennerara pot donar 80 modis de gra i 40 anyells i porcells.

Castolisine pot donar 100 modis de gra i 50 anyells i porcells.

Pogosso [pot donar] 40 modis i 20 anyells i porcells.

Credarora [pot donar] 30 modis i 15 anyells i porcells.

Cannarara [pot donar] 40 modis i 20 anyells i porcells.

Casellas [pot donar] 30 modis i 15 anyells i porcells.

En total són dotze vilars [vicos], que en temps mediocres poden arribar a donar de tots grans 750 modis i 80 àmfors de vi, 350 anyells i porcells, 300 mardas de lli [...].

El fruit d'aquest any, que rep l'arxiprevere, són 20 modis de forment, 10 modis de sègol, 2 modis de faves, 15 modis de mill, 5 modis de panís, 50 modis de melca [surgo], 9 porcells, 3 anyells, 2 cabres, 20 mardas de lli. A l'esmentada parròquia [plebe] en un celler [butta] hi ha 8 àmfors de vi; i en un altre celler mitja [àmfora], que els ministerials i els homes del rei han pres.»

Procedència

Mitjans del segle X. Original: Verona, Arxiu Capitular (registre I, núm. c. 2r). Edició: A. Castagnetti (2019). *La pieve rurale nell'Italia padana. Territorio, organizzazione patrimoniale e vicende della pieve veronese di San Pietro di Tillida dall'alto medioevo al secolo XIII* (pàg. 157-165).

Referències bibliogràfiques

A. Castagnetti (1976). *La pieve rurale nell'Italia padana. Territorio, organizzazione patrimoniale e vicende della pieve veronese di San Pietro di Tillida dall'alto medioevo al secolo XIII*. Roma: Herder Editrice e Libreria (Nova versió de 2019 disponible en línia).

A. Castagnetti (1979). *L'organizzazione del territorio rurale nel Medioevo. Circoscrizioni civili ed ecclesiastiche nella 'Langobardia' e nella 'Romania'*. Turín: Giappichelli.

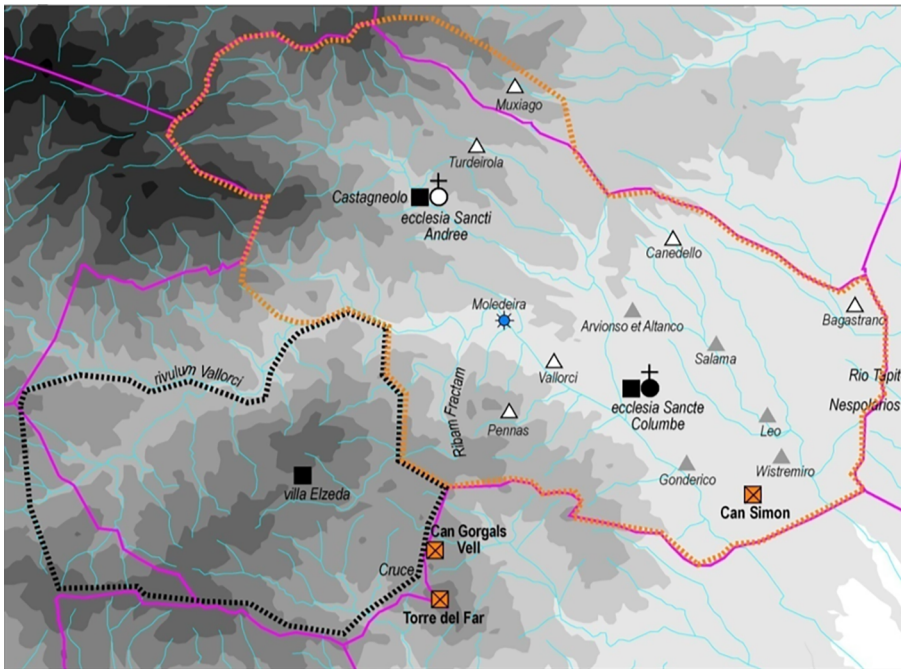
9. L'acta de consagració i dotació de l'església de Santa Coloma de Farners (951)

9.1. Introducció

Una dotalia és un tipus documental força freqüent a les terres de la Catalunya Vella. Es tracta d'un document pel qual el bisbe consagrava un o diversos altars d'una església acabada de construir o de reconstruir i, després de diverses donacions de béns mobles –de llibres, sovint– i immobles –terres i vinyes– que formarien el patrimoni de l'església, creava un vincle entre l'església i diversos nuclis de població rural, anomenats viles o vilars, de manera que aquests assentaments formaven part d'una demarcació territorial que acabaria essent coneguda com a parròquia. En un parell de dotalies del bisbat de Girona s'utilitza el verb *aparrochiare* per a designar aquesta darrera acció, que es materialitzava amb el pagament dels delmes, les primícies i les oblacions dels fidels per part dels habitants de les viles i dels vilars a l'església parroquial.

La consagració i dotació de l'església de Santa Coloma de Farners de l'any 951 correspon exactament a aquesta situació, però conté diversos elements que cal destacar. En primer lloc, diversos vilars no són identificats per un topònim, sinó per un antropònim, cosa que indicaria que es tracta de nuclis força recents. Un d'ells, el vilar que fou de Salama, té el nom àrab, fet que cal relacionar amb les restes musulmanes excavades a la torre del Far que, al seu torn, es vinculen amb la població de Can Gorgals Vell. A més, l'església de Santa Coloma de Farners tenia, dintre el seu terme, un temple dependent, el de Sant Andreu de Castanyet. I, finalment, l'acta del 951 registra el nom dels Ungulis que havien destruït uns anys abans l'església: es tracta, sens dubte, de la incursió hongaresa del 942.

Figura 9. El terme de la parròquia de Santa Coloma de Farners, 951

Font: P. Font; J. Llinàs; E. Mallorquí (2010). *Santa Coloma de Farners. De la prehistòria al segle XV*. Santa Coloma de Farners: Ajuntament.

9.2. Text

«[...] Per això, Gotmar, [...] bisbe de Girona, amb el consens dels homes eclesiàstics i religiosos i de la resta dels fidels, he vingut per consagrar les esglésies –els altars– que són dedicades a l'honor de Santa Coloma verge, Sant Miquel arcàngel, Santa Cecília verge, Sant Joan baptista i Sant Pere apòstol, [...] al comtat de Girona, al lloc anomenat vall de Santa Coloma. Sàpiguen tots els fidels que la basílica [l'església] esmentada, havia estat edificada en temps molt antics i va ser destruïda per uns pagans molt dolents anomenats hongaresos –Ungulis–, i que un home, anomenat Ennegó, i el seu fill Giscafred la van reparar per amor de Déu, per redimir les seves ànimes i per esborrar els seus delictes [pecats].

[...] Així, jo, l'esmentat Ennegó, dono al temple el dia de la seva dedicació un camp situat al Rio Tapido amb les seves afrontacions i dues vinyes al lloc *ad ipsos Nespolarios* amb les afrontacions. I jo Wigila dono a l'esmentada església dos camps a prop de la mateixa església [...].

[...] A continuació, Gotmar, bisbe per la gràcia de Déu, [...] dona les esglésies de Santa Coloma i Sant Andreu al seu fidel, Giscafred, perquè les ha reparat. I a les esglésies esmentades els dona els delmes, les primícies i les oblacions dels fidels de la vall dita de Santa Coloma, del vilar d'Arvionso, d'Altanco i de ipsa Moledeira, el vilar que va ser de Salama, el vilar que va ser de Leo, el vilar que havia estat de Wistremiro, el vilar que fou de Gonderigo i els llocs

de Bagastrà, Canadell, Moixac, Torderola, ses Penyes i Vallorç. A més, Gotmar [...] dona l'església de Sant Andreu situada a Castagneolo a l'església de Santa Coloma, amb els seus termes. [...]

Finalment estatuïm que cada any aquestes esglésies paguin [*al bisbe i a la catedral*] tres modis, un de sègol, un d'ordi i un de vi, el dia del sínode i de l'acceptació del crisma.»

Procedència

951, *gener*, 31. Original perdut, vist i transcrit a inici del segle XIX. Edició: J. Villanueva (1803-1852). *Viage literario a las iglesias de España* (vol. 13, núm. 15). Madrid: Real Academia de la Historia.

Referències bibliogràfiques

A. Benet (1982). «La incursió d'hongaresos a Catalunya l'any 942». *Quaderns d'Estudis Medievals* (núm. 9, pàg. 568-574). Barcelona.

P. Font; J. Llinàs; E. Mallorquí (2010). *Santa Coloma de Farners. De la prehistòria al segle XV*. Santa Coloma de Farners: Ajuntament.

R. Ordeig (1993-2002). *Les dotaties de les esglésies catalanes (segles IX-XII)* (núm. 67). Vic: Fundació Gallifa – edició pròpia.

10. El terme de Montmell al Baix Penedès (974)

10.1. Introducció

El bisbe Vives, de Barcelona, d'acord amb els clergues, el comte Borrell II i el poble de Barcelona, concedeix una carta de poblament i de franqueses als habitants del castell de Montmell i també al lloc de la Cogullada. Els amplia la immunitat i la protecció, els eximeix de càrregues personals i de tributs per a gaudir de les seves propietats, però n'exceptua els delmes. Es tracta d'un territori que havia estat ocupat per aprisió de l'església de Barcelona a mitjan segle X i, per la proximitat a la marca del Penedès, era de difícil repoblació. Es fa una crida als habitants –musulmans– d'Hispania mitjançant un pacte en què se'ls alliberava de moltes càrregues senyoriales, però no del delme. Aquest territori, per la proximitat a la frontera amb els musulmans que als volts del 1000 resseguia el curs del riu Gaià, es va organitzar a partir de la demarcació dependent del castell.

10.2. Text

«En nom del senyor Déu etern que ho governa tot i en les mans del qual hi ha tots els regnes, Vives, bisbe i indigne pastor de la seu de Barcelona, mogut per la gràcia de Déu.

Sigui conegut a tots els homes d'Hispania i gents que hi viuen que, d'acord amb el consens dels canonges i altres clergues de la nostra església, el molt piados marquès i príncep nostre, Borrell, comte, i tot el poble de la ciutat de Barcelona, tant els majors de naixement com els menors, que concedim i firmem el pacte amb els homes del castell de Montmell que hi viuen [*i que són*] del domini [*'matricula'*] de la nostra església de Santa Creu i Santa Eulàlia. Tant aquests presents com els fills dels fills de la gent que hi vingui a viure, tant els que arribin a aquest castell en temps moderns com els que acordin viure en aquest castell, siguin immunes per tot temps i puguin vendre i permutar cases, terres i vinyes que posin en conreu sota la nostra protecció i defensa i sense altre senyoratge i que no paguin cap cens a excepció només dels delmes i les primícies que s'han de pagar a Déu tant a mi, el present bisbe, com als meus successors. No [*hauran de pagar*] ni palafrens, ni ases, ni *mansionatges*, ni porcs, ni bervices, ni anyells ni pernills ni cap altre cens si no és que el volen donar per la pròpia voluntat al bisbe. Però tant aquests habitants com els que hi vinguin en el futur vulguin habitar en el castell, tant ells com els fills dels seus fills fins a l'eternitat sense cap jou de servitud romanguin sota la protecció o defensa nostra perpètuament. [...]

De la mateixa manera firmem i oferim el pacte superior a sa Cogullada, amb tots els termes de l'esmentat [*castell de*] Montmell a sa Cogullada [...].»

Procedència

974, abril, 17: Original perdut. Còpia del segle XIII: Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Liber Antiquitatum* (vol. iv, f. 169r, núm. 394). Edició: J. M. Font i Rius (1969). *Cartas de población y franquicia de Cataluña* (núm. 7). Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Referències bibliogràfiques

J. Bolòs; V. Hurtado (2018). *Atles del comtat de Barcelona (801-993)* (pàg. 126-127, 138-139, 144-147 i 150-151). Barcelona: Rafael Dalmau (ed.).

P. Bonnassie (1979-1981). *Catalunya, mil anys enrera. Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya de mitjan segle X al final del segle* (vol.1, pàg. 103-112 i 272-276). Barcelona: Edicions 62.

11. La divisió tripartita de la societat humana (998)

11.1. Introducció

Pels volts de l'any 1000 es produeix el que diversos historiadors anomenen el «canvi feudal», una fase accelerada de violència i canvis que van acabar amb el sistema social heretat de l'antiguitat i renovat amb l'etapa carolíngia. Els protagonistes de la violència són els guerrers, els cavallers al servei dels grans nobles, i l'exerceixen sobretot contra la pagesia a la qual havien de protegir. Encara que alguns pagesos fossin homes lliures i d'altres descendents d'antics esclaus, el seu estatus es va unificar per l'acció dels senyors i cavallers que van instaurar la senyoria, aprofitant la debilitat del poder d'origen públic dels reis i dels prínceps territorials –comtes i ducs–. L'esmicolament de l'Estat en petits poders autònoms o independents marca l'origen d'un nou poder, apropiat per a un llinatge senyorial i basat en les relacions privades de dependència personals, que tenia el castell com a centre i com a símbol.

Els nobles violents, però, es van topar amb la resistència dels pagesos, que van ser derrotats, i dels eclesiàstics. Aquests, al nord del regne franc –com Adalberó de Laon–, havien estat formats en la vella tradició carolíngia i explicaven que la societat estava dividida en tres grups segons les seves funcions: resar, defensar i treballar. Per això insistien als nous monarques de la dinastia capeta que tornessin a imposar el seu poder per a imposar la pau.

Al sud del regne, on l'autoritat de la monarquia era inexistente, bisbes i abats van passar a l'acció i van predrre iniciatives –com «la Pau i la Treva de Déu»– per intentar restablir la pau pública. Als comtats catalans, al llarg del segle XI i del XII els comtes de Barcelona es van situar al capdavant de la noblesa i també es van erigir en garants de l'ordre social al seu territori.

11.2. Text

«El domini de la fe és un, però hi ha un triple estatut en l'ordre. La llei humana imposa dues condicions: el noble [*nobilis*] i el serf [*servus*] no estan sotmesos al mateix règim. En efecte, hi ha dos caps: el rei i l'emperador. Sota la seva autoritat l'Estat –*res publica*– resta ferm.

Hi ha uns altres als quals cap poder no constreny si eviten de cometre els crims que els ceptres dels reis reprimeixen: aquests altres són els guerrers [*ballatores*], protectors de les esglésies. Ells defensen els grans i els petits del poble, protegeixen tothom i la seva persona també.

Als serfs els corresponen altres condicions en el repartiment. Aquesta raça afligida no pot adquirir res sense dolor. Qui podria reconstruir comptant amb els signes de l'àbac, l'esforç dels serfs, el curs de la seva vida i els seus treballs innumbrables? Proporcionar a tots la riquesa i el vestit: heus aquí la tasca del serf. Tota vegada que cap home lliure no pot viure sense serfs. Quan un treball es presenta i ells es disposen a realitzar-lo, tant el rei com els bisbes semblen situar-se sota la dependència dels seus serfs. El senyor és alimentat pel serf a qui creu alimentar. No hi ha límits per a les desgràcies i les llàgrimes dels serfs.

La casa de Déu és, doncs, triple, encara que sembli una. Aquí baix, uns resen, uns altres lluiten i uns altres treballen. Aquests tres formen un conjunt i no se separen: així, l'obra de dos reposa sobre el treball d'un de sol, i cadascú al seu torn ajuda els altres. És, doncs, simple aquest triple vincle.

Ara les lleis periclitin i la pau desapareix totalment, canvien els costums dels homes i l'ordre es transmuta.»

Procedència

998 ca. Adalberón de Laon, *Carmen ad Robertum regem francorum* (v. 275-303). Edició: C. Carozzi (1979). Adalberón de Laon, *Poème au roi Robert*. París: Les Belles Lettres. Traducció catalana: J. M. Salrach (2002). *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident Medieval* (pàg. 121). Vic: Eumo Editorial.

Referències bibliogràfiques

G. Duby (1983). *Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo* (pàg. 75-91). Barcelona: Argot.

J. M. Salrach (2002). *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident Medieval* (pàg. 115). Vic: Eumo Editorial.

P. Bonnassie (1983). *Vocabulario básico de la historia medieval* (pàg. 163-167). Barcelona: Crítica.

12. La difusió de l'art romànic (1003)

12.1. Introducció

Les cròniques monàstiques de l'alta edat mitjana són una de les poques fonts d'informació d'aquest període que recullen fenòmens d'abast general sobre diverses regions o tot un país. En aquest cas, el monjo de Cluny Raoul Glaber (ca 985-1047) va recollir molts esdeveniments ocorreguts al centre de França durant la primera meitat del segle XI. Entre ells, la proliferació de nous edificis religiosos, des d'esglésies parroquials del camp fins a abadies monàstiques i catedrals a les ciutats, caracteritzades pel seu color blanc. És possible que estigui relacionat amb l'ús de la calç en la construcció, element que va conferir més durabilitat a les edificacions que, a més, corresponen ja al nou estil plenament romànic. És, sens dubte, una de les manifestacions que coincideixen amb el canvi feudal i que, en bona mesura, són fruit de la generalització del delme sobre les poblacions pageses.

12.2. Text

«Tot just havien passat tres anys després del canvi del mil·lenari que, arreu del món sencer i, de manera particular, a Itàlia i a la Gàl·lia, es van començar a reconstruir les esglésies, encara que en la seva major part les que existien ja havien estat ben construïdes i de manera ben convenient. Semblava que cada comunitat cristiana intentava sobrepassar les altres per l'esplendor de les seves construccions. Era com si el món sencer s'alliberés, rebutjant el pes del passat i revestint-se d'un blanc mantell d'esglésies. Gairebé totes les esglésies episcopals i les dels monestirs, dedicades a diversos sants, però també els petits oratoris dels pobles eren reconstruïts pels fidels de millor manera que abans.»

Procedència

1003. Raoul Glaber (1026-1040). *Historiarum libri quinque ab anno incarnationis DCCCC usque ad annum MXLIV* (Llibre II, capítol 4). Edició: F. Guizot (2002). R. Glaber, *Chronique de l'an mil, écrite vers 1047*. París: Paleo.

Referències bibliogràfiques

A. Vuilleumard-Jenn (2008). «Le mythe du blanc manteau d'églises de Raoul Glaber: étude de la polychromie des cathédrales à travers les sources médiévales». A: *Images de la cathédrale dans la littérature et l'art. Actes du colloque de Tours (5-7 octobre 2006)*. *Art Sacré* (núm. 26, pàg. 131-139).

G. Duby (1980). *L'an mil*. París: Gallimard.

R. Assunto (1961). «Il Millennio. La Cronaca di Glaber. Gli ordini religiosi portatori di idee stetiche. Cluny e Cîteaux. Bernardo di Chiaravalle come critico d'arte». A: R. Assunto. *La critica d'arte nel pensiero medioevale* (pàg. 93-104). Milà: Il Saggiatore.

R. Fossier (1984). *La infancia de Europa. Aspectos económicos y sociales. Vol. 1. El hombre y su espacio* (pàg. 192-201). Barcelona: Editorial Labor,.

13. La revolta del vescomte Mir Geribert en contra de Ramon Berenguer I, comte de Barcelona (1041-1058)

13.1. Introducció

L'historiador Pierre Bonnassie, a partir dels rics fons arxivístics dels comtes de Barcelona, ha pres el cas català com un model explicatiu del canvi feudal en d'altres regions d'Occident. Per ell, després d'una lenta degradació dels mecanismes i òrgans de govern d'arrel pública en tota l'etapa carolíngia, s'arriba a un moment, els anys centrals del segle XI (del 1040 al 1060), en què esclata la violència entre diversos grups de nobles a l'interior dels comtats catalans. Violència protagonitzada per colles de cavallers al servei de grans magnats nobles que s'han apropiat de les rendes públiques dels comtats i dels castells que havien obtingut com a benefici dels comtes en èpoques anteriors. En aquests mateixos anys, però, el comte Ramon Berenguer I aconsegueix refer la seva autoritat mitjançant pactes de vassallatge envers els nobles que aconseguia sotmetre per la seva força, això sí, garantint-los la tinença dels seus castells i dominis a canvi del jurament de fidelitat a la seva persona.

En aquest sentit, les relacions del comte Ramon Berenguer I amb el vescomte Mir Geribert, senyor del castell d'Olèrdola i de bona part del Penedès, són simptomàtiques d'aquest procés. Mentre amb el jurament de fidelitat dels anys 1041-1043 el comte barceloní va obtenir el suport del seu vescomte per tal de poder dirigir-se cap als comtats del nord, com el de Girona, controlat per la comtessa Ermessenda, àvia de Ramon Berenguer I, i poder-hi imposar la seva autoritat. En contrast, el procés judicial que el comte va encetar el 1058 contra Mir Geribert denota els excessos d'aquest darrer a les terres properes a la frontera on, aprofitant la debilitat del poder comtal, ell s'havia erigit com gairebé un senyor independent.

13.2. Text

[A]

«Jo, Mir, fill d'Ermengarda, dona, difunta, juro que d'aquesta hora endavant seré Fidel a Ramon, comte de Barcelona, fill de la difunta Sança, comtessa, i a Elisabet, comtessa, d'aquesta hora endavant, sense frau, mal enginy i sense decepció dels esmentats Ramon i Elisabet, comtessa. Jo, l'esmentat Mir, d'aquesta hora en el futur no «decebré» l'esmentat Ramon, comte, ni la ja dita Elisabet, comtessa, de la ciutat anomenada Barcelona, ni del seu comtat anomenat barcelonés, ni de la marca de Barcelona, ni dels castells ni de la ciutat que en diuen Manresa, ni del comtat que en diuen Osona, ni de la ciutat anomenada

Girona, ni del comtat anomenat gironès, després de la mort de la comtessa Ermessenda, ni dels castells i forteses, ni de les roques i puigs, ni de la terra que hi ha en els comtats o dintre dels termes dels dits comtats. Jo, l'esmentat Mir, de tot això «*no·ls en tolré ni non o lo toleré*» al dit Ramon ni a la ja dita Elisabet [...].

Tal com és dit més amunt, «*si o tenré et o atenré*» a Ramon i Elisabet, esmentats, jo, el ja dit Mir [...], així m'ajudi Déu i tots els mèrits dels sants. I la ciutat d'Olèrdola, amb els castells i fortificacions que hi ha a la ciutat o hi haurà en el futur, o l'estatge que el comte hi ha de tenir, jo, l'esmentat Mir, «*non vos o tolré ne vos en tolré ne no vos o devedaré*» a tu, Ramon i Elisabet, ja esmentats, ni jo ni cap home ni homes, dona o dones, pel meu consell o pel meu enginy.»

[B]

«Sigui conegut de tots els homes, tant presents com futurs, que en Ramon, comte de Barcelona, va tenir querelles amb Mir Geribert i va enviar-hi com a jutges Guifré, arquebisbe [*de Narbona*], Guislabert, bisbe [*de Barcelona*], Guillem, bisbe [*d'Urgell*], Berenguer, bisbe [*de Girona*], Berenguer, vescomte [*de Narbona*], Guillem de Montpeller i Amat Eldric.

Aquests jutges esmentats van jutjar la primera querella que va dir el dit comte, és a dir, del castell d'Olèrdola amb el seu terme i amb els seus delmes, que havia quedat molt disminuït, reduït i empitjorat tant del terme com del delme, el qual Mir ha de reintegrar i recuperar tal com era aquell dia quan va obtenir la potestat d'aquest castell, quan el comte li va donar.

I van jutjar sobre les franqueses que hi ha al terme del dit castell: que les que van ser venudes amb el consell i el consens de Mir després que el dit comte manés al dit Mir que no les deixés per vendre, aquest Mir les ha de recuperar i retornar íntegrament al dit comte, tal com eren el dia que van ser venudes.

I van jutjar sobre les altres franqueses que van ser venudes sense el consell o el consens de Mir: que el dit Mir en prengui la potestat i les retorni a la potestat del dit comte, tal com eren el dia que van ser venudes. I si el dit Mir, per la seva força i pels fets, no pogués retornar les dites franqueses, tal com eren el dia que van ser venudes, que el dit comte ajudi el dit Mir a recuperar-les. [...]

I els dits jutges van jutjar sobre la pària d'Hispania, per la qual el dit comte s'havia querellat amb el dit Mir: que el dit Mir ha de jurar amb les mans que el dit comte no ha perdut l'esmentada pària ni l'honor d'Hispania per consell o per enginy o per establiment del dit Mir. [...]

I van jutjar sobre els delmes de l'església de Pau: que aquests delmes siguin jutjats per jutges tal com diuen les lleis. [...]

I també els dits comte i comtessa van donar en feu a la dita Guilla, muller del dit Mir, l'altre honor comtal que el dit Mir té per mà del dit comte i comtessa. I van encomanar a la dita Guillema els castells d'Olèrdola i d'Eramprunyà, tal com els havien encomanat els dits comte i comtessa a l'esmentat Mir Geribert.»

Procedència

[A] 1041-1043 ca. Original: Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona), pergamins de Ramon Berenguer I (carpeta 20, núm. 81). Edició: G. Feliu; J. M. Salrach (dir.) (1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I* (núm. 307). Barcelona: Fundació Noguera.

[B] 1058, juliol, 1, ca. Original: Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona), pergamins de Ramon Berenguer I (carpeta 19, núm. 38). Edició: G. Feliu; J. M. Salrach (dir.) (1999). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I* (núm. 523). Barcelona: Fundació Noguera.

Referències bibliogràfiques

P. Bonnassie (1979-1981). *Catalunya, mil anys enrera. Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya de mitjan segle X al final del segle* (vol. 2, pàg. 96-104). Barcelona: Edicions 62.

P. Bonnassie (1993). «Del Ródano a Galicia: gènesis y modalidades del régimen feudal». A: P. Bonnassie. *Del esclavismo al feudalismo en la Europa Occidental* (pàg. 166-196). Barcelona: Crítica.

14. Inventari dels dominis del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona (1151)

14.1. Introducció

A final de l'hivern de 1151 Bertran de Castellet, agent del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona, va emprendre un viatge per les terres del Principat de Catalunya que eren sota el domini comtal. L'objectiu era enregistrar els pagaments que el seu senyor, el comte, havia de rebre-hi. Normalment es tractava de productes en espècie –porcs, capons, diners–, però també s'esmenten els drets sobre les terres: agrers o parts de collita i el delme. Al nord del Llobregat es nota el predomini de població dispersa en masos, els titulars dels quals són els encarregats de satisfer les prestacions exigides pels comtes. Al sud del Llobregat, a les terres de conquesta més recent, els masos són menys presents i, en canvi, la població es pot concentrar a una vila de nova creació com Vilafranca del Penedès.

Amb les informacions d'aquest inventari, el comte Ramon Berenguer IV va poder posar en ordre les seves finances que, com palesen diversos documents que recullen queixes de les comunitats pageses sota el domini comtal, havien patit els abusos i les arbitrarietats dels agents comtals. Aquestes accions es produïen al mateix temps que moltes violències comeses pels cavallers i d'altres membres de la noblesa més baixa.

14.2. Text

[A]

«Això és el registre de tot l'honor i dels censos i usatges que el comte de Barcelona té a Vilafranca i als seus termes.

El comte obté d'aquest honor, de cens, ·II· porcs i ·X· parell de capons i agrers de pa i vi i altres fruits de les terres i les seves dominatures, que el batlle Pere Berenguer, amb molts prohoms d'aquesta vila, van mostrar a Bertran de Castellet per jurament a la fidelitat del comte.

Aquest sobredit registre va ser jurat pel dit batlle, Pere Berenguer, Adalbert, Pere Ramon i Guillem Pera, sobre els quatre evangelis i per mà de Bertran de Castellet fidelment escrita i testificada sota la fidelitat del comte.»

[B]

«Això és el registre de tot aquest honor i dels censos i usatges que el comte de Barcelona rep a Piera i a tots els seus termes.

Primer, d'allà en surten, com a cens, trenta ·IIII· porcs, dels quals ·II· són del feu del batlle; i d'altra part, en surten ·VIII· porcs de cens que hem establert novament; i també en surten, com a cens, ·XX· parells de capons i mig i ·II· sous de cens.

I a més d'això, té en aquest honor ·VII· masos que donen agrers de pa, vi i dels fruits de les terres; i rep el comte en aquest honor de Piera el delme tan sols de les seves dominicatures, de les quals l'església de Santa Maria en rep el delme; i rep en aquest honor dues parts dels plets; i té en aquest honor les seves dominicatures de les quals en rep les tasques. Aianric, batlle, Ramon de Piera i Berenguer de Piera van mostrar per jurament a Bertran de Castellet, davant de molts altres prohoms de Piera, que tenien aquestes dominicatures.

Aquest registre esmentat, el van jurar Aianric, batlle, Ramon de Piera i Berenguer de Piera sobre els quatre evangelis que havia estat escrit i testificat amb la fidelitat del comte en mà de Bertran de Castellet el 5è dia de les nones de març, any ·XIII· del regne del rei Lluís el jove. Va ser feta aquesta carta a l'església de Santa Maria en presència dels prohoms de Piera. [...]»

Procedència

[A] 1151, març 2. Original: Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, Ramon Berenguer IV (carpeta 38, pergami núm. 233f). Edició: I. Baiges; G. Feliu; J. M. Salrach (dir.) (2010). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer III* (núm. 919). Barcelona: Fundació Noguera.

[B] 1151, març, (2). Original: Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, Ramon Berenguer IV (carpeta 38, pergami núm. 233e). Edició: I. Baiges; G. Feliu; J. M. Salrach (dir.) (2010). *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer III* núm. 919. Barcelona: Fundació Noguera.

Referències bibliogràfiques

Th. N. Bisson (1984). *Fiscal Accounts of Catalonia under the Early Count-Kings (1151-1213)* (vol. 2, núm. 1e i 1f). Berkeley: University of California Press.

15. La construcció d'una casa forta a Maçanet de la Selva (1201)

15.1. Introducció

Els vescomtes de Cabrera eren senyors del terme del castell de Torcafelló format a inici del segle XII per les parròquies de Maçanet, Vidreres i Martorell, a la comarca de la Selva. A l'interior hi residien diverses famílies de cavallers, entre les quals hi havia la dels Maçanet, que exercien el càrrec de castlans del castell de Torcafelló. A la fi del segle XII, l'hereva d'aquesta casa, Ermessenda, es va casar amb Arnau de Cartellà i el seu fill primogènit, Arnau Guillem, el 1201 va rebre la llicència del vescomte Guerau de Cabrera per fortificar la torre de Maçanet amb murs, parets, fossats i defenses. A canvi de la llicència, li va jurar fidelitat pels drets que tenia Arnau Guillem sobre una *cavalleria* –domini senyorial assignat a un cavaller– al comtat de Girona i sobre una quarta part del delme de Vidreres.

Al llarg del segle XII, els cavallers aconsegueixen convertir-se en uns petits senyors feudals assentats en el territori i amb una torre o casa forta com a lloc de residència. Són vassalls de les grans cases nobiliàries del país i el delme, que els ha estat infeudat pels senyors, esdevé el fonament més important de les seves rendes. Però, tal com ha documentat Th. N. Bisson, aquest ascens social dels cavallers no es va produir sense violència: en els arxius dels comtes de Barcelona es conserven molts memorials de queixes de les comunitats pageses envers els cavallers i els agents comtals.

15.2. Text

[A]

«Sigui conegut de tots que jo, Guerau de Cabrera, et concedeixo i lloo a tu, Arnau Guillem de Cartellà, i als teus tot el que tu i els teus volgueu edificar des de la terra fins al cel, allà on ara hi ha la torre de Maçanet, i de qualsevol manera, és a dir, fer-hi murs, paret, fossats i altres fortificacions. I jo, Arnau Guillem, per mi i pels meus successors, et prometo a tu, Guerau de Cabrera, i als teus que d'aquesta força de Maçanet no et donaré dany a tu o als teus. [...] I jo, Guerau de Cabrera, prometo per mi i per tots els meus successors, que jo no et faré mal en aquesta força ni en res que pertany a aquesta força. I això ho prometo per la meva bona fe i pel senyoratge que tinc sobre tu.

Això està fet el setè [dia] dels idus de juliol, any mil dos-cents u. [...]»

[B]

«Aquesta és una convinença feta entre Guerau, vescomte, i Arnau Guillem de Cartellà. Convinc jo, el predit Arnau Guillem, amb tu, l'esmentat Guerau, vescomte, que d'aquesta hora endavant seré fidel teu del teu cos i de tot el teu honor que avui tens i que en el futur adquiriràs amb el nostre consell i que t'ajudaré, fidelment i sense engany, contra tots els homes o dones que et vulguin prendre l'esmentat honor o alguna cosa de l'esmentat honor. Faig aquesta convinença amb tu, Guerau, vescomte, a canvi del feu que ja tinc per tu i per una cavalleria de terra que ara em dones, per la qual m'empenyores la quarta part dels delmes de l'església de Santa Maria de Vidreres, de tal manera que durant cinc anys tinguis llicència de redimir-la cada any per la festa de Pentecosta a canvi de 10 morabetins legítims. I passats aquests cinc anys seguits es converteixi en el nostre feu per la donació que avui em fas. [Tindrè] aquesta quarta part dels delmes, salvant la predita convinença amb tu, si no és que tu m'hauràs donat una cavalleria de terra al comtat de Girona, des de Ca Reposat fins a Comes Albes i de Romanyà fins a la costa d'Amer, que valgui [igual com] l'esmentada quarta part dels delmes i jo la tingui en domini. I a canvi d'aquest feu [...] et faré corts, seguiments, plets i cavalcades en aquesat pàtria. I convinc amb tu que tindràs en hostatge un dels meus fills [...].»

Procedència

[A] 1201, juliol, 9. Originals: Archivo Ducal de Medinaceli, fons Cabrera i Bas (lligall 14, document núm. 90); Biblioteca de Catalunya, Arxiu Històric (pergamí núm. 112, registre núm. 5649). Edició: E. Mallorquí (2015). *Col·lecció diplomàtica dels Cartellà, cavallers de Maçanet de la Selva (1106-1301)* (núm. 57). Barcelona: Fundació Noguera.

[B] 1201 (*sense data*). Original perdut. Còpia de 1314: Archivo Ducal de Medinaceli, fons Cabrera i Bas (lligall 14, document núm. 101). Edició: E. Mallorquí (2015). *Col·lecció diplomàtica dels Cartellà, cavallers de Maçanet de la Selva (1106-1301)* (núm. 58). Barcelona: Fundació Noguera.

Referències bibliogràfiques

P. Bonnassie (1983). *Vocabulario básico de la historia medieval* (pàg. 37-42). Barcelona: Crítica.

Th. N. Bisson (1997). «La crisi de les franqueses catalanes (1150-1200)». A: Th. N. Bisson. *L'impuls de Catalunya. L'època dels primers comtes-reis (1140-1225)* (pàg. 75-100). Vic: Eumo Editorial.

16. La recaptació del delme i de la tasca a Vilobí d'Onyar (1297)

16.1. Introducció

L'any 1365 Gastó de Montcada va entrar en possessió dels dominis del seu pare, Pere de Montcada, entre els quals hi havia el castell de Vilobí, que aquest darrer havia comprat a Ramon Malarç el 1356. En aquest acte, el nou senyor va prometre als homes de Vilobí que respectaria les franqueses que els havien concedit i mantingut els anteriors senyors del castell. Així, podem conèixer els titulars d'aquesta senyoria des del segle XIII: el ciutadà gironí Berenguer de Gornal entre 1269 i 1297, el comte d'Empúries i vescomte consort de Cabrera Ponç Hug el 1300, el ciutadà de Girona Ramon Malarç entre el 1300 i el 1318, el seu fill homònim entre el 1337 i el 1348 i el seu net homònim entre el 1349 i el 1356, Pere de Montcada entre el 1356 i el 1357 i la seva vídua Sibil·la de Montcada entre el 1357 i el 1365.

Entre aquests privilegis, n'hi havia un de concedit per Berenguer de Gornal, a la fi del segle XIII, en què establia el procediment de recaptació de les rendes a parts de fruit al terme del castell de Vilobí: de cada dinou mesures, els pagesos se'n quedaven tretze, el senyor del castell tres en concepte de tasca i mitja, dues corresponien al delme i una a la primícia –per als rectors parroquials–; del que quedava a l'era i s'escombrava, els senyors se'n quedaven dues mesures més en concepte de «baleig», mentre que la resta era per als pagesos en concepte de «solatge» –el que quedava a terra.

No només va reglamentar la forma de pagament d'aquest tipus de rendes vinculades a la collita, sinó que el senyor també va alliberar els seus homes «propis i sòlids» –serfs residents en un mas del domini del senyor– d'alguns dels anomenats «mals usos» –mals costums, signe de servitud– com les «intesties», «eixorquies» i «cugucies» que castigava amb la cessió al senyor d'una part del seu patrimoni al serf que morís sense testar, sense hereus o que tingués fills fora del matrimoni, respectivament. A aquests drets s'afegien altres càrregues arbitràries imposades freqüentment per la violència: «quèsties», «toltes» i altres serveis.

Figura 10. Les prestacions proporcionals a la collita a Vilobí d'Onyar (1297)

1	5	9	13	17	
2	6	10	14	18	
3	7	11	15	19	
4	8	12	16	20	21

tasca
 delme
 primícia
 baleig

*Balegio... et quo remaneat
SOLAGIUM siue consuevit
remanere predictis hominibus*

Font: J. M. Marqués; E. Mallorquí (2019). *Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç* (núm 4). Vilobí d'Onyar: Ajuntament.

16.2. Text

«Sigui conegut de tothom que Nós, Gastó de Montcada, senyor del castell de Vilobí i del seu terme, fill i hereu universal del noble senyor en Pere de Montcada, difunt, atenent que el venerable Ramon Malarç, antic senyor del castell de Vilobí, vengué al dit noble senyor en Pere de Montcada, difunt, [...] en franc alou, tot el dit castell amb homes i dones, censos, tasques, agrers, honors, terres, possessions, rendes, jurisdiccions i altres drets universals i singulars [...].

Atenent també que vosaltres, els homes abaix esmentats, ens heu fet de la fe que havia fet el venerable Ramon Malarç us reconeixem els privilegis, franqueses, immunitats, remissions i definicions infrascrites següents [...]:

Sàpiga tothom que jo, Ramon Malarç, senyor del terme del castell de Vilobí, atenent, sabent i reconeixenet a vosaltres, Pere Cendra, Joan Fresolf, Ponç d'Onyar, Guillem de Canyers, Bernat Serra d'Amont, Bernat Ferrer d'Amont, Arnau Marqués, Pere Gener, Pere Guerau, Bernat Ferrer d'Avall, Arnau Camprodon, Francesc Carbonell, Bernat Aulomar, Berenguer Riquer, Arnau Cavaller, Bernat Oliba, Ferrer de Vilabona, Bartomeu Selva d'Amont, Bernat Selva d'Avall, Francesc Viader, Bernat Nicolau, Pere Mascaró, Guillem Comte, Arnau Oliveres, Pere Turbany, Ramon Pere Burgès, Pere Cincmasa, Pere Artal, Pere Masa, Pere Martí de Santa Margarida, Bernat Voltragà, Arnau Viader, Francesc Estany, Pere Comabella, homes seus propis i solius del castell esmentat, present, que el venerable Berenguer de Gornal, senyor del dit castell de Vilobí, predecessor seu, els enfranquí i feu francs tots els homes que llavors eren propis i solius seus del castell i dels seus masos i hereus i habitants dels dits masos, perpètuament, de totes les **quèsties, toltes, serveis i intesties, eixorquies, cugucies** i que no farien **tasca** en garbes. [...]

I que no se li havia de donar més d'un feix de **farratge** i un feix de **palla** cada any tots aquells que havien acostumat de donar dos feixos de farratge i dos feixos de palla. I aquells que havien acostumat de donar mig feix de farratge i mig feix de palla, no estarien obligats de donar-li a ell i als seus més d'aquests dits mig feix de farratge i mig feix de palla.

I que no hagin de prestar-li a ell i als seus **civada, forment o ordi**, si no és en la mesura vella d'Anyells, que es troba en ús en d'altres llocs veïns, tal com consta en un document fet el dia de les calendes de març de mil dos-cents noranta-tres [1294] escrit per mans de Pere Burgès i subscript per mans d'Arnau Serra, notari públic de Caldes. [...]

Atenent, a més, que el dit Berenguer Gornal, difunt, en el temps que era senyor del castell entre d'altres reconegué als prohoms de la universitat d'homes de Vilobí, que no havia acostumat rebre ni tenir per cada **redempció** de dona no corrupta, filla de tinent de mas o de borda, més que 2 sous 8 diners ni rebre res per raó d'obligació que es fes en instrument dotal per vestits i llits i escriuys. [...]

I que havia de demanar tasca d'esplets de pa de les terres que eren tingudes per ell en aquesta parròquia i per raó d'aquest castell d'aquesta manera: que els tinents d'aquests drets [*delme i tasca*] rebien i acostumaven de rebre, amb les despeses a càrrec seu, de les collites de blat, dinou mesures i després dues mesures de «baleig», i d'aquestes havien i acostumaven de rebre per la tasca i mitja tres mesures i, a continuació, donaven dues mesures pel delme i també es donava la primícia tal com és acostumat de donar, i del que quedava, el «solatge», romania per als homes esmentats. També que de les collites de fesols de les terres que es tenien pel senyor del castell a l'esmentada parròquia, no s'havia ni s'acostumava de rebre ni tenir cap agrer. [...]

Procedència

1365, agost, 27. Arxiu Històric de Girona, Notaria de Caldes-Llagostera (vol. 71, quadern sense numerar, 8 f.). Document inèdit.

Referències bibliogràfiques

J. M. Marqués; E. Mallorquí (2019). *Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç* (núm. 4). Vilobí d'Onyar: Ajuntament.

17. Una capbreuació d'un pagès al senyor del castell de Vilobí d'Onyar (1338)

17.1. Introducció

Al castell de Vilobí, actualment de titularitat privada, es conserva un rotlle format per vint-i-dos fulls de pergamí cosits entre ells. El seu contingut és un capbreu que va manar escriure el senyor del castell de Vilobí, el ciutadà de Girona Ramon Malarç, entre el desembre de 1337 i el febrer del 1338. Conté les declaracions de noranta-cinc persones, gairebé totes de la parròquia de Vilobí d'Onyar i algunes de les poblacions veïnes.

En el capbreu, hi declaren quaranta-dos homes propis, o serfs, del senyor del castell de Vilobí. Tots tenen diferents masos i un conjunt de terres que surten descrites en el capbreu, així com els pagaments en censos i en serveis en treball que prestaven al castell i a les terres del senyor. A més, s'hi esmenten les terres cedides a d'altres pagesos a canvi d'unes tornes i les terres del mas dependents d'altres senyors directes.

De la resta d'habitants de Vilobí d'Onyar, n'hi ha que també eren pagesos de masos pertanyents a d'altres dominis –com el monestir de Sant Pere de Casserres– i també uns quants habitants del petit nucli de població concentrat al voltant de l'església de Vilobí, anomenat la *cellera*. Estava protegit per uns fossats o valls.

17.2. Text

«Sàpiga tothom que nosaltres, **Bernat Selva d'Amont**, de la parròquia de Vilobí, i el seu net, **Bernat**, ... confessem i reconeixem a vós, el venerable Ramon Malarç, senyor del castell de Vilobí, que som homes propis i sòlids vostres i dels vostres, amb tota la nostra descendència nascuda i per néixer, per raó del nostre **mas anomenat Selva d'Amont**, que tenim en aquesta parròquia i dintre dels termes de l'esmentat castell, en el mas del qual hem de fer residència personal. I tenim per vós el capmàs nostre anomenat Selva d'Amont, això és, les seves cases, **amb el sòl en què seuen, amb la quintana, l'eixida, l'era i les terres conreades i incultes** que hi tenim allà al voltant. I tot plegat afronta a llevant i a ponent amb l'honor del mas Selva d'Avall; a migdia amb el torrent i el camí que hi són; i a cerç en el vostre honor i en l'honor del mas d'Estrada.

També tenim un **camp** al lloc dit Campaç [...].

També un **honor de terra i bosc** al lloc anomenat mas Martín, que afronta [...] a cerç amb el riu de Bagastrà.

També una **feixa de vinya i terra**, sota el clos del mas Selva d'Avall [...].

També una **feixa** sota el nostre clos, que afronta [...] a migdia amb el riu de Bagastrà; a cerç amb el nostre clos.

De les collites de pa que en provinguin donem i hem de donar i ho prometem a vós i als vostres fidelment una tasca i mitja; de les collites de vi, lli i cànem, una tasca.

Pel mas i les seves terres i possessions esmentades fem i hem de fer i prometem a vós i als vostres anualment: per la festa de Nadal, 16 diners barcelonesos; per la festa de Sant Feliu, una mesura de civada a la mesura del mercat d'Anyells; un poll de *trescol* per cada vinya que tinguem en aquestes terres; i dos ous cada any pel pasturatge per la festa de Pasqua; i al temps del maig mitja jova i al temps de sembrar una jova cada any; i mitja batuda; i mitja tirada al blat, a canvi de quatre garbes que se'ns donarà del blat que recollirem; i mitja tirada per portar fems als vostres honors; i mitja maneda per podar la vostra vinya; i mitja tragina per veremar; i mig feix de palla i mig feix de farratge, si tenim farratge.

També hem de fer guaites al castell i pagar el salari del bada del castell, com tots els homes del castell.

També confessem que, juntament amb els homes del castell, hem de portar les rendes vostres on volgueu, mentre que hi poguem anar i tornar al nostre mas en el mateix dia, i a canvi de 2 diners pel berenar.

També reconeixem que vós i els vostres successors com a senyors del castell teniu tall en els nostres arbres no fruiters, sempre i quan en necessiteu per al vostre castell.

I que hem de fer obres al castell, quan sigui necessari; i fer tragines amb el nostre animal per a les obres al castell, juntament amb els homes del castell, a canvi d'aliments que vós ens donareu quan estem treballant al castell.

També reconeixem tenir per vós ½ diner que ens paga per tornes en Pere Saig de Vilobí.

També paguem al tinent del mas Fresolf una gallina [...] per tornar per una terra que tenim a Cortils o Rovires.

També us reconeixem que teniu i heu de tenir, del mas esmentat i de les seves possessions, homes i dones, redempcions de les persones, entrades i eixides i tots els terços, lluïsmes i foriscapis que en provinguin.

També tenim per altres senyors algunes terres que són de pertinences del dit mas.

Pel cambrer del monestir d'Amer tenim una **possessió de terra conreada i inculta** a la parròquia de Santa Coloma de Farners, al lloc dit Ginestar [...]

També tenim pel prevere establert a l'església de Sant Feliu de Girona per Guillem de Planes una **peça de terra** i una **devesa** a la parròquia de Vallcanera. [...]

També tenim en alou nostre i de pertinences del nostre mas la **meitat d'un camp** que tenim amb Pere Selva d'Avall a la parròquia de Santa Coloma de Farners.»

Procedència

1338, gener, 17. Arxiu del Castell de Vilobí d'Onyar, capbreu de 1337-1338 (segon pergami, núm. 4). Edició: J. M. Marqués (1985). «Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç». *Estudis d'Història Agrària* (núm. 5, pàg. 46-47). Barcelona

Referències bibliogràfiques

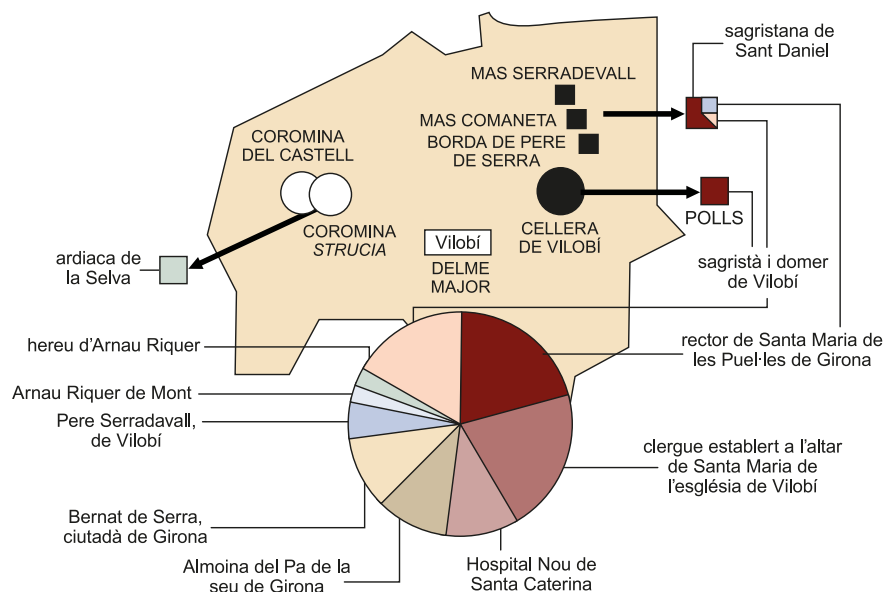
J. M. Marqués; E. Mallorquí (2019). *Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç* (núm. 4). Vilobí d'Onyar: Ajuntament.

18. El repartiment del delme a Vilobí d'Onyar (1362-1371)

18.1. Introducció

Catorze anys després de l'arribada de la pesta negra, el bisbe de Girona Berenguer de Cruïlles va ordenar la redacció d'un complet inventari de totes les rendes que obtenia al bisbat de Girona, el *Llibre Verd dels Feus*. Hi apareixen els delmes de totes les més de quatre-centes parròquies de la diòcesi perquè els bisbes gironins havien aconseguit, al llarg dels segles XIII i XIV, convertir-se en els senyors eminents dels titulars laics dels delmes. Per aquest motiu, podien exigir unes taxes de mutació –terços i lluïsmes– als titulars laics dels delmes que els havien obtingut per herència o per compra. I des de les mortaldats de la pesta, hi havia hagut molts canvis en els titulars dels delmes i, a més, el bisbe – com tots els senyors feudals– havia vist com les seves rendes havien disminuït.

Figura 11. El repartiment del delme de la parròquia de Vilobí d'Onyar, 1362-1371

Font: J. M. Marqués; E. Mallorquí (2019). *Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç* (núm. 4). Vilobí d'Onyar: Ajuntament.

El *Llibre Verd*, conservat a l'Arxiu Diocesà de Girona, és una eina essencial per a conèixer com es repartia el delme a totes les parròquies gironines entre els anys 1362 i 1371, que és quan es va acabar de redactar. Un dels casos més complexos de repartiment del delme és el de Vilobí d'Onyar: a banda dels delmes menors que obtenien l'ardiaca de la Selva, la sagristana del monestir de

Sant Daniel i els rectors de l'església local, el delme major es repartia entre sis senyors eclesiàstics i tres laics i, a més, el senyor del castell de Vilobí i l'Almoina del Pa de la seu de Girona obtenien censos sobre el delme.

18.2. Text

«A la parròquia de Sant Esteve de Vilobí, Ramon de Bell-lloc, sagristà d'aquesta parròquia va dir que [...] el **sagristà** i el **domer** de l'església de **Vilobí** obtenien [...] la sisena part de tot el delme major abaix esmentat, això és, de la pila comuna abans que sigui dividia. I aquesta sisena part és anomenada «Siston».

De tota la resta del delme d'aquesta parròquia i del seu decimar, és a dir, dels esplets de pa i vi i de tota la resta de què se sol prestar el delme, se'n fan trenta-dues parts iguals, i són anomenades «*delme major*».

D'aquestes trenta-dues parts, el [*prevere*] **establert** a l'altar de Santa Maria a l'esmentada església de **Vilobí** per Joan Fresolf, difunt, rep vuit parts, és a dir, un quartó d'aquest delme, pel qual paga anualment de cens al bisbe de Girona dues maimondines d'or.

Igualment, el **rector** de la capella de **Santa Maria de les Puel·les de Girona** obté, per raó del seu benefici, vuit parts de l'esmentat delme, que són un quartó, per les quals paga de cens al bisbe de Girona anualment per la festa de Nadal del Senyor dues maimondines d'or. [...]

També l'**Hospital Nou de Santa Caterina de Girona** rep quatre parts del delme esmentat, que són mig quartó, per les quals fa de cens al senyor bisbe de Girona i al senyor del castell de Medinyà anualment per la festa de Nadal, a mitges, 60 [*sous*] barcelonesos. Aquestes parts havien estat de Guillem Cavaller, clergue de Salitja, difunt.

També l'**Almoina del Pa de la seu de Girona** rep quatre parts del ja dit delme, que són mig quartó, per les quals presta anualment de cens al senyor bisbe per la festa de Nadal del Senyor, juntament amb la part [*del delme*] d'Ermedans, de la parròquia de Brunyola, 40 sous.

També **Bernat de Serra**, ciutadà de Girona, rep quatre parts de l'esmentat delme, que són mig quartó i que poden valdre anualment en rendes prop de 14 lliures.

També **Pere de Serradevall**, de la parròquia de Vilobí, rep del dit delme dues parts, que són la setzena part i que poden valdre anualment en rendes prop de 6 lliures i 10 sous.

També **Arnau Riquer de Mont**, de la parròquia de Vilobí, té i rep una part de les trenta dues parts del dit delme, la qual pot valdre cada any en rendes prop de 65 sous. També rep, d'altra part, [...] una part del delme del lli i del

cànem, la qual pot valdre en rendes prop de 20 sous anualment. Aquest delme del cànem i del lli el té en feu immediatament pel senyor bisbe, segons consta en un instrument del llibre de delmes fet del tretzè dia de les calendes d'agost, de l'any del Senyor mil tres-cents divuit.

També l'hereu del dit **Arnau Riquer** té i rep la darrera part de les trenta-dues parts del dit delme major, la qual va comprà a Joan Alrà, de la dita parròquia, que pot valdre anualment en rendes uns altres 65 sous.

Tant el senyor del castell de Vilobí com el paborde [*de l'Almoina*] del Pa de la seu de Girona reben anualment sobre tota el dit delme major, abans que sigui dividit i abans de tot, quatre mitgeres de forment el senyor del dit castell de Vilobí a mesura de Girona i cinc mitgeres de forment a la mateixa mesura el dit paborde de l'Almoina.

Es presta el delme en aquesta parròquia de tot gra, raïm, cànem, lli i carnatge.»

Procedència

1362-1371: Arxiu Diocesà de Girona, Mitra, calaix 5, *Llibre Verd dels Feus* (f. 154r-155v). Edició: E. Mallorquí (2011). *El Llibre Verd del bisbe de Girona (1362-1371). El delme i l'estructura feudal de la diòcesi de Girona al segle XIV* (núm 249). Girona: Diputació de Girona.

Referències bibliogràfiques

J. M. Marqués; E. Mallorquí (2019). *Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç*. Vilobí d'Onyar: Ajuntament.

19. Sermó de Sant Vicent Ferrer (inici del segle XV)

19.1. Introducció

Al llarg de l'edat mitjana, la visió de l'ordre tripartit de la societat, establerta ja en el segle XI, va evolucionar sensiblement. Les ciutats van créixer molt i van aparèixer nous grups socials i molts oficis que no encaixaven en els tres grups socials: els *oratores*, els *bellatores* i els *laboratores*. Molts autors van recórrer a metàfores organicistes per tal d'explicar com funcionava la seva societat i, sovint, la comparaven a un cos humà. Un d'ells és sant Vicent Ferrer (1350-1419), dominic valencià que va predicar per mitja Europa la seva moral i visió del cristianisme. Dels més de nou-cents sermons que va deixar escrits, en alguns d'ells descriu els diferents grups socials de la societat de la seva època i les seves funcions, però ho fa per destacar-ne que tots eren «malalts», és a dir, que ja no feien bé la seva feina i que, per tant, tot el cos social, tot el conjunt de la societat se'n ressentia. Aquestes reflexions, evidentment, corresponen a l'època de crisi demogràfica, econòmica, política i social que va viure sant Vicent Ferrer. En destaca el paper fonamental que atorga als pagesos els quals, per mitjà del pagament del delme, sostenen la resta de grups socials. D'altres autors coetanis, com Francesc Eiximenis, ofereixen una visió molt més negativa dels pagesos, als quals qualifica com a «rústecs» i «bestials».

19.2. Text

«Ara diu sent Gregori en la omelia de huy, exponen aquesta paraula, diu que aquesta hora és la fi del món, car ja és hora de cenar. ¿E voleu-ne una bella semblança? Si ací havia hun hom vell de cent anys, e que fos ple de dolors en lo cap, que ja no-l pot tenir; en los huylls, que ja no-y veu; en lo gust, que no pot menjar; en lo odorar, que no sent res; en la oïda, que no ou res; en lo toquament, que res no sent; en tot lo cors, que no-s pot tenir ni pot anar, què diran de tal hom? Prop és de la mort, fet és.

Axí és ara d'aquest món, que ja és tot malalt. E los membres de aquest món són los estaments de christiandat.

Lo cap són los senyors, e ja és tot malalt, per ço que no fan justicia (los prelats, fent symonia; si voleu ministrar hun sagrament, tantost ab diners, etc.).

Los huylls són los doctors qui mostren als altres; e ara ja són malalts, car, si no-y ha pleyts, ells ne lleven, e-ls nodrexen, e-ls sostenen.

Les orelles són los confessors qui hoen de confessions; mas ja són molts qui no confessen sinó per haver diners, e no curen de la honor de Déu ne de la salvació de les ànimes.

Lo nas són les persones devotes que odoren les virtuts de Déu; mas ja és malalt que no ho fan sinó per ypocresia.

La boqua, que ha dos officis, menjar e parlar, signifie que dues condicions de gens: la una són los preveres, qui prenen la vianda del sacrament del altar, e dien misses devotament; mas ja és malalta, que no dien missa sinó per diners. [...]

L'altre offici que ha la boqua és parlar, e signifie que los preveres deuen dir bé ses Hores; mas ja és malalt, car no dien aquelles, sinó a hu e dos, par "xam, xam", de un vers dos mots ne fan.

Los braços són los cavallers que deffenen la terra; mas ja són malalts, que axí com ells deurien ajudar als llauradors, ells los roben, etc.

Lo ventre, qui rep les viandes que hom menja, són los mercaders, qui han la riquesa en lo ventre de l'archa; mas ja són malalts per usura, car si hun home ve: «Per amor de Déu, prestau-me ·X· florins», «Plau-me, mas seran ·XII·», etc.

Les cames e los peus que sostenen tot lo cors, són los llauradors, qui sostenen lo món, tots los stats, a reys, comptes, etc., car de allò que ells treballen, tots ne havem de viure; mas ja són malalts, car ja no paguen delmes, e si u fan, no com deuen, juradors, envejosos, indevots.»

Procedència

«Sermó XXIX. Dominica II post Trinitatem». J. Sanchis (ed.) (1934). *Sant Vicent Ferrer, Sermons. Volum segon* (pàg. 37-38). Barcelona: Editorial Barcino.

Referències bibliogràfiques

A. Furió; F. García-Oliver (2004). «La cultura pagesa». A: Emili Giral (dir.). *Història agrària dels Països Catalans: Edat Mitjana* (pàg. 581-584). Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.

P. H. Freedman (1992). «Sainteté et sauvagerie: deux images du paysan au Moyen Age». *Annales ESC* (vol. 47, pàg. 539-560). París.

20. La recaptació del delme a la Vall d'Aro (1430-1431)

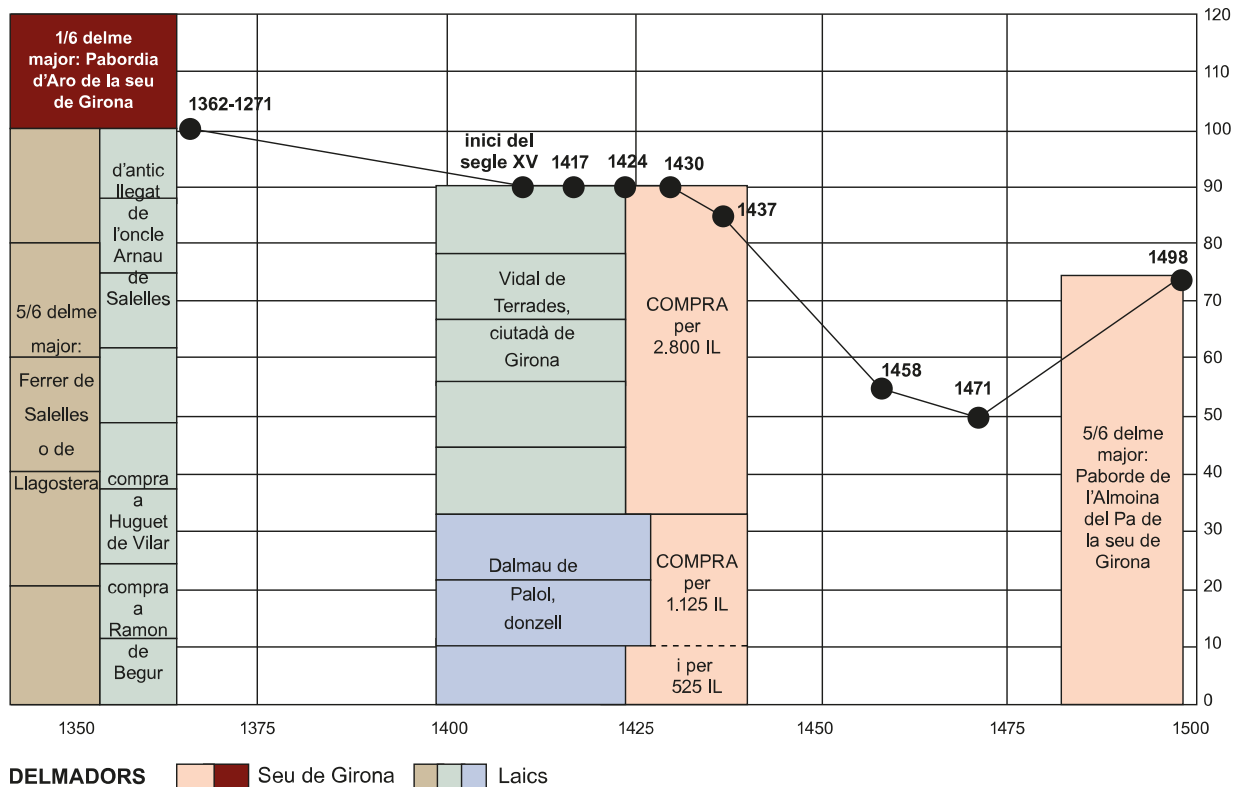
20.1. Introducció

Un exemple de la complexitat en la recaptació del delme és el de la Vall d'Aro durant el segle XV. Tot i que els anys 1362-1371, i deixant a banda el sisè que obtenia la seu de Girona com a titular de la capellania de la parròquia, el delme de Santa Cristina d'Aro el recaptava un sol senyor, el cavaller de Llagostera Ferrer de Salelles –fruit d'una acumulació de vuit porcions anteriors–, a l'inici del segle XV, el ciutadà de Girona Vidal de Terrades i el donzell Dalmau de Palol es repartien el delme, cinc porcions per al primer i tres per al segon. Entre el 1417 i el 1430, però, l'Almoina del Pa de la seu de Girona, institució eclesiàstica que tenia com a finalitat repartir pans als pobres de la ciutat de Girona, va invertir 4.450 lliures barceloneses per comprar totes les porcions laiques del delme de Santa Cristina.

A partir d'aleshores, els pabordes de l'Almoina enregistraven en els seus llibres de comptes els ingressos i les despeses generades a cadascun dels seus dominis. En el cas de Santa Cristina d'Aro, els pabordes preferien arrendar els delmes a mercaders, preferentment de la vila propera de Sant Feliu de Guíxols. Si es preveïen bones collites, els arrendaments eren per quatre anys. Si la cosa era més incerta, els arrendaments eren per dos anys. I si hi havia una mala collita a la vista, ningú arrendava el delme, és a dir, ningú avançava els diners a la institució de l'Almoina. Durant sis anyades del segle XV –són les que corresponen als anys 1429-1430, 1430-1431, 1431-1432, 1436-1437, 1444-1445 i 1457-1458– els pabordes de l'Almoina van gestionar directament el delme de la parròquia. Així, en els seus llibres de comptes van anotar els productes subjectes al delme, el volum obtingut aquella anyada i, en cas de vendre'n alguna part, el preu del mercat i els ingressos obtinguts. Predominaven els cereals –forment, mes-tall, ordi i, més ocasionalment, civada i mill–, però també s'obtenien raïms i, en menor mesura, llegums i hortalisses –faves, llobins, veces, cebes, cigrons–, safrà i lli. També polls, anyells i porcells pel que fa al delme de la carn.

La inversió efectuada per l'Almoina, però, no va ser rendible: el valor del delme es va anar depreciant fins l'any 1471, cap al final de la guerra civil catalana. Després es va començar a recuperar.

Figura 12. L'evolució del delme de la parròquia de Santa Cristina d'Aro (1362-1498)

Font: E. Mallorquí (2017). *El delme* (pàg. 68-71). Girona: Diputació de Girona.

20.2. Text

«Lo delme de la parròquia de vall d'Àreu no s'és arrendat aquest any per raó que les messes e totes les collites foren molt fallades i poques.

Aquest any he rebut qui foren del delma d'Àreu, lo qual vaig fer tirar e aportar anaiguat e espadat, vuitanta ·I· flats de **lli** que vaig fer assecar, escadar, picsar i portar a casa de l'Almoina.

Lo **forment** qui aquest any és estat a la part del delma de l'Almoina foren ·XXXII· mitgeres e ·I· partidor del qual vaig rebre i vaig fer-ne tirar ·I· [...]. N'he rebut ·XVIII· migeres e foren-na vanudes ·XXII· migeres e ·I· partidor qui, a ·XXI· sous, la mitgera monten ·XIII· liures ·XVII· sous.

Lo **mestall** qui és estat en lo delma dessús dit a la part de l'Almoina foren ·XXXIII· mitgeres llavant d'era del qual vaig fer tirar [...] ·XXXIII· mitgeres. En Marc Boscan d'Àreu compta ·I· quartar del dit mestall per preu de ·III· sous [...].

L'**ordi** del dit delme foren ·VI· mitgeres i mitja quartera, del qual vaig fer tirar per moldre el pan dels pobres ·III· migeres mija quartera [...]. Lo romanent han despès les bèstias de casa quan van en lo dit loch.

Lo **mill** qui aquest any està en estat de delma, lo qual he fet tirar en casa en Gerona. Foren ·XXI· mitgeres [...].

Vaig rebre per ·III· partidors de **veça** que en Boschan va vendre, ·II· sous.

Lo **vin prim** que aquest any he fet dels raïms del delme que són ajustats en la casa e celler a la part d'Almoïna foren, quan se trescolà, cinquanta bótes qui foren netes. Quan el vaig fer tirar, ·LI· botes [...].

Item fiu aportar del dit celler ·III· botes del **reramost** que aquest així serà fet en lo dit celler dels raïms del delma.

Tots los **anyells e porcells** qui que Esteva Miquel, batla del delma d'Àreu, ha llevats aquest any foren ·XX·VII· peces qui foren vanudes a l'encant a en Sifre d'Àreu a raó de ·III· sous ·I· diner la peça e qui més al tot, qui monten ·LI· sous ·III· diners que deu pagar a Sent Miquel. En Motgera del dit loch per ·I· porcell promès pagar ·V· sous.

Aquest any he rebuts per mans d'Esteva Miquel, batle del delma d'Àreu, per ·X· **polls** que li han pagades en diners; montaren ·VI· sous ·V· diners.»

Procedència

1430-1431. Original: Arxiu General de la Diputació de Girona, Hospici, Almoïna del Pa, Manuals de comptes dels pabordes (vol. 124, f. 61v-62r). Inèdit.

Referències bibliogràfiques

E. Mallorquí (2017). *El delme* (pàg. 68-71). Girona: Diputació de Girona.

X. Marcó (2008). «La senyoria del delme de l'Almoïna del Pa de la seu de Girona a Santa Cristina d'Aro al segle XV». A: A. Martínez; N. Puig; M. Viader (ed.). *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (s. XIII-XV)* (pàg. 118-131). Hostalric: Ajuntament.

21. Capítol sobre el delme a la sentència arbitral de Guadalupe (1486)

21.1. Introducció

La Sentència arbitral de Guadalupe, dictada el 21 d'abril del 1486 pel rei Ferran II d'Aragó, és el punt final dels conflictes del camp català de la segona meitat del segle XV i, a la vegada, instaura les noves condicions en què es regiran les relacions entre senyors i pagesos a l'època moderna. Tanmateix, els historiadors han destacat aspectes parcials de la Sentència Arbitral: Jaume Vicens Vives destacava la conquesta de la llibertat per part dels pagesos de remença; en canvi, Eva Serra assenyala la pervivència del règim senyorial en el segle XVI i XVII. Per això, cal rellegir atentament el que diu el text de dictat a Guadalupe.

Dels trenta-vuit capítols de la Sentència, els vint darrers –capítols 19-38– fan referència a la repressió dels pagesos revoltats i a l'aplicació de la sentència. Els primers divuit capítols, en canvi, dibuixen el sistema jurídic que s'instaura a partir de 1486. Exactament, en els primers cinc capítols no s'aboleixen els mals usos, sinó que s'estableix la seva possible redempció a canvi d'un pagament, si bé des del 1457 que ja no es pagaven. Sí que s'aboleixen el dret de maltractar els vassalls, algunes prestacions poc significatives i caigudes en desús que no solien ser capbrevades i el dret de castlania, guaites i obres en els castells destruïts sempre que la prestació no figurés en els capbreus. En canvi, la Sentència ratificava el capbreu com a eina amb la qual el senyor podia recordar i renovar la seva senyoria sobre els pagesos dels seus dominis, el dret senyorial a ocupar els masos buits al cap de tres mesos de ser abandonats, el control dels senyors sobre les transaccions de terres entre pagesos per mantenir la integritat del mas i el pagament de delmes, censos i tasques per part dels pagesos. Aquests darrers pagaments eren l'essència de la renda feudal i, tal com han posat de relleu els historiadors de l'època moderna, van continuar essent la porció més important de les rendes dels senyors feudals durant els segles XVI, XVII i XVIII.

21.2. Text

«XIII. Item, que los dichos pageses sean tenidos d-aquí-adelante íntegramente sin frau alguno, bien y lealmente a su senior o señores a quien pertenescen pagar diezmos, primicias, censos, tasques, quintos, quartos e otros derechos reales que sean acostumbrados pagar por razón y causa de los mases, tierras y possessiones que poseen e possehiran, si ya no fuesse que por los dichos pageses o successores suyos o por alguno d-ellos se mostrasse con instrumentos o otras aucténticas scripturas y documentos no ser tenidos a solución de los dichos diezmos, primicias, censos, tasquas, quintos, quartos e otros drechos reales o de parte de aquellos o da alguno d-ellos. E si será caso que mostraran

por instrument o acto aucténtico no ser tenidos pagar las dichas cosas o parte de aquellas, que en tal caso no paguen aquella parte o quantitat de las dichas cosas que demostraran no deber pagar, pero que la dicha demostración y provación se haya de fazer devant Nos o a aquella persona que por Nos será deputada e por Nos se haya declarar lo que por justicia declarar se haurá después fecha la dicha provación dentro cinco anyos d'aquí-adelante continuamente contaderos. Para lo qual nos reservamos potestat e facultat para lo poder así fazer de voluntat y expreso consentimiento de las dichas partes dentro el dicho tiempo.»

Procedència

1486 abril 21. Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona), Cancelleria, Arxiu Reial (registre 3549, f. 156v-174v). Edició: J. Vicens Vives (1978). *Historia de los remensas (en el siglo xv)* (pàg. 337-355). Barcelona: Editorial Vicens Vives.

Referències bibliogràfiques

- E. Serra (1988). *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat, 1590-1729* (pàg. 40-59). Barcelona: Crítica.
- J. Vicens Vives (1978). *Historia de los remensas (en el siglo xv)* (pàg. 256-264). Barcelona: Editorial Vicens-Vives.
- P. Gifre (2011). *Delmes, censos i lluïsmes. El feudalisme tardà a la Catalunya vella (Vegueria de Girona, s. XVI-XVII)* (pàg. 33-48). Girona: Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona – Documenta Universitaria.
- T. de Montagut (1986). «La Sentència arbitral de Guadalupe de 1486». *L'Avenç* (núm. 93, pàg. 59). Barcelona.

Bibliografia

Abad, L.; Gutiérrez, S.; Sanz, R. (1988). *El Tolmo de Minateda. Una historia de tres mil quinientos años*. Toledo: Conselleria d'Educació i Cultura de la Junta de Comunitats de Castella-la Manxa.

Al-Maqqari (2002). *The History of the Mohammedan Dynasties in Spain*. P. de Gayangos i M. Brett (ed.) (vol. 2, pàg. 34-35 i 407). Londres: Routledge.

Assunto, R. (1961). «Il Millennio. La Cronaca di Glaber. Gli ordini religiosi portatori di idee stetiche. Cluny e Cîteaux. Bernardo di Chiaravalle come critico d'arte». A: R. Assunto. *La critica d'arte nel pensiero medioevale* (pàg. 93-104). Milà: Il Saggiatore.

Benet, A. (1982). «La incursió d'hongaresos a Catalunya l'any 942». *Quaderns d'Estudis Medievals* (núm. 9, pàg. 568-574). Barcelona.

Bisson, Th. N. (1984). *Fiscal Accounts of Catalonia under the Early Count-Kings (1151-1213)* (vol. 2, núm. 1e i 1f). Berkeley: University of California Press.

Bisson, Th. N. (1997). «La crisi de les franqueses catalanes (1150-1200)». A: Th. N. Bisson. *L'impuls de Catalunya. L'època dels primers comtes-reis (1140-1225)* (pàg. 75-100). Vic: Eumo Editorial.

Bolòs, J.; Hurtado, V. (2018). *Atles del comtat de Barcelona (801-993)* (pàg. 126-127, 138-139, 144-147 i 150-151). Barcelona: Rafael Dalmau (ed.).

Bonnassie, P. (1979-1981). *Catalunya, mil anys enrera. Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya de mitjan segle X al final del segle* (vol. 1, pàg. 103-112 i 272-276). Barcelona: Edicions 62.

Bonnassie, P. (1983). *Vocabulario básico de la historia medieval*. Barcelona: Crítica.

Bonnassie, P. (1993). «Del Ródano a Galicia: génesis y modalidades del régimen feudal». A: P. Bonnassie. *Del esclavismo al feudalismo en la Europa Occidental* (pàg. 166-196). Barcelona: Crítica.

Castagnetti, A. (1976). *La pieve rurale nell'Italia padana. Territorio, organizzazione patrimoniale e vicende della pieve veronese di San Pietro di Tillida dall'alto medioevo al secolo XIII*. Roma: Herder Editrice e Libreria (Nova versió de 2019 disponible en línia).

Castagnetti, A. (1979). *L'organizzazione del territorio rurale nel Medioevo. Circostrizioni civili ed ecclesiastiche nella 'Langobardia' e nella 'Romania'*. Torí: Giappichelli.

Constable, G. (1960). «Nona et decima: an aspect of Carolingian Economy», *Speculum* (vol. 35, núm. 2, pàg. 224-250). Chicago.

Devroey, J. P. (2010). «Dîme et économie des campagnes à l'époque carolingienne». A: R. Viader (ed.). *La dîme dans l'Europe médiévale et moderne* (pàg. 37-62). Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.

Devroey J. P. (2012). «L'introduction de la dîme obligatoire en Occident. Entre espaces ecclésiastiques et territoires seigneuriaux à l'époque carolingienne». A: M. Lauwers (ed.). *La dîme, l'Église et la société féodale* (pàg. 87-106). Turnhout: Brepols.

Duby, G. (1980). *L'an mil*. París: Gallimard.

Duby, G. (1983). *Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo* (pàg. 75-91). Barcelona: Argot.

Font, P.; Llinàs, J.; Mallorquí, E. (2010). *Santa Coloma de Farners. De la prehistòria al segle XV*. Santa Coloma de Farners: Ajuntament.

Fossier, R. (1984). *La infancia de Europa. Aspectos económicos y sociales. Vol. 1. El hombre y su espacio* (pàg. 192-201). Barcelona: Editorial Labor.

Freedman, P. H. (1992). «Sainteté et sauvagerie: deux images du paysan au Moyen Age». *Annales ESC* (vol. 47, pàg. 539-560). París.

Furió, A.; García-Oliver, F. (2004). «La cultura pagesa». A: Emili Giralt (dir.). *Història agrària dels Països Catalans: Edat Mitjana* (pàg. 581-584). Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.

- Gifre, P.** (2011). *Delmes, censos i lluïsmes. El feudalisme tardà a la Catalunya vella (Vegueria de Girona, s. XVI-XVII)* (pàg. 33-48). Girona: Associació d'Història Rural de les comarques gironines, Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona – Documenta Universitària.
- Mallorquí, E.** (2011). *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII-XIV* (pàg. 71-79). Barcelona: Fundació Noguera.
- Mallorquí, E.** (2017). *El delme* (pàg. 68-71). Girona: Diputació de Girona.
- Manzano Moreno, E.** (2006). *Conquistadores, emires y califas. Los omeyas y la formación de al-Andalus* (pàg. 42-44). Barcelona: Crítica.
- Manzano Moreno, E.** (2010). *Historia de España. Volum 2. Los reinos medievales* (pàg. 109-111). Barcelona: Crítica – Madrid: Marcial Pons.
- Marcó, X.** (2008). «La senyoria del delme de l'Almoina del Pa de la seu de Girona a Santa Cristina d'Aro al segle XV». A: A. Martínez; N. Puig; M. Viader (ed.). *Les senyories a la Catalunya baixmedieval (s. XIII-XV)* (pàg. 118-131). Hostalric: Ajuntament.
- Marqués, J. M.; Mallorquí, E.** (2019). *Vilobí d'Onyar a través del capbreu de Ramon Malarç*. Vilobí d'Onyar: Ajuntament, núm. 4.
- Montagut, T.** (1986). «La Sentència arbitral de Guadalupe de 1486». *L'Avenç* (núm. 93, pàg. 59). Barcelona.
- Ordeig, R.** (1993-2002). *Les dotalies de les esglésies catalanes (segles IX-XII)* (núm. 67). Vic: Fundació Gallifa – edició pròpia.
- Palol, P. de** (1989). *El Bovalar (Serós, Segrià). Conjunt d'època paleocristiana i visigòtica*. Lleida: Diputació de Lleida.
- Puigvert, X.** (1992). «La introducció del delme a la Marca Hispànica». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (núm. 13, pàg. 117-125). Barcelona.
- Salrach, J. M.** (2002). *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident Medieval* (pàg. 83-87). Vic: Eumo Editorial.
- Sanchis Guarnier, M.; Taradell, M.** (1988). *Història del País Valencià. Volum 1. Prehistòria i Antiguitat – Època musulmana* (pàg. 229-237). Barcelona: Edicions 62.
- Serra, E.** (1988). *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat, 1590-1729* (pàg. 40-59). Barcelona: Crítica.
- Valdeón, J.** (2002). «El reino astur-leonés». A: J. Carrasco; J. M. Salrach; J. Valdeón; M. J. Viguera. *Historia de las Españas medievales* (pàg. 65-78). Barcelona: Crítica.
- Vicens Vives, J.** (1978). *Historia de los remensas (en el siglo XV)* (pàg. 256-264). Barcelona: Editorial Vicens-Vives.
- Vuillemard-Jenn, A.** (2008). «Le mythe du blanc manteau d'églises de Raoul Glaber: étude de la polychromie des cathédrales à travers les sources médiévales». A: *Images de la cathédrale dans la littérature et l'art. Actes du colloque de Tours (5-7 octobre 2006)*. *Art Sacré* (núm. 26, pàg. 131-139).
- Wood, S.** (2006). *The Proprietary Church in the Medieval West* (pàg. 460-461). Oxford: Oxford University Press.